

KADINLARA SEÇME VE SEÇİLME HAKKI VERİLMESİNİN TÜRK KAMUOYUNDAKİ YANKILARI

Sevilay ÖZER*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın ilanı ile birlikte Batı ile artan münasebetler sonucu kadının toplumdaki yeri ve önemi çeşitli yönleriyle tartışılır hale gelmiştir. Bu süreçte kurulmaya başlanılan kadın teşkilatları sayısının II. Meşrutiyet Dönemi'nde çok daha artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Türk kadını Milli Mücadele Dönemi'nde etkin olarak direniş faaliyetleri içerisinde yer almış ve mücadeleci kimliğini ortaya koymaktan çekinmemiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Tevhid-i Tedrisat ve Medeni Kanununun kabulüyle, eğitim alanında ve sosyal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olan kadınların siyasi hakları elde etmesinde Türk Kadın Birliği ve Türk Ocakları'nın önemli katkısı olmuştur. Kadınların siyasi hakları kazanmasına yönelik tartışmalar zaman zaman meclis gündemine taşınmış olmakla beraber kadınlar, 1930 yılında belediye seçimlerine katılma, 1933 yılında muhtar seçme ve seçilme ve son olarak 1934 yılında da milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Türk kadını mutluluğunu İstanbul'dan Ankara'ya, İzmir'den Adana'ya değin memleketin dört bir tarafında büyük bir heyecanla ve coşkuyla kutlamıştır. Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilanından sonra kadın hakları alanındaki gelişmelere yer verilerek, kadınların siyasi hakları elde etmesinin yankıları, basında yer alan haber ve yazılarla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadını, Seçme ve Seçilme Hakkı, Türk Kadınlar Birliği

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Sivas/Türkiye, sevilayozer07@gmail.com

REFLECTIONS OF GIVING RIGHT TO ELECT AND BE ELECTED TO WOMEN ON TURKISH PUBLIC OPINION

ABSTRACT

The place and significance of women in society had started to be discussed with the declaration of Imperial Edict of Gülhane (Reorganization) in Ottoman Empire. The number of women organizations remarkably increased in the Second Constitutionalist Period. Turkish women took action in national resistance movement and put forward their fighting abilities. In the first years of Republic, with the adoption of the law on unification of education (Tevhid-i Tedrisat) and Civil Code, Turkish women gained the equal rights with men in education and social fields; Turkish Women Association and Turkish hearts had significant contributions in this process. Discussions about women's gaining political rights had been brought to the parliament agenda and in 1930, women gained the right to attend in municipal elections, in 1933, the right to elect and be elected as mukhtar and finally in 1934, the right to elect and be elected as deputy. Turkish women celebrated their happiness all around the country, from İstanbul to Ankara, from İzmir to Adana with great excitement and enthusiasm. In this study, developments in the field of women's rights after the proclamation of Republic will be analyzed and the feedbacks of women's gaining political rights will be explained through news and articles in media.

Key Words: Turkish Women, Right to Elect and Be Elected, Turkish Women's Union.

Giriş

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte batının etkisi Osmanlı Devleti üzerinde çok daha belirgin olarak hissedilmeye başlanmış olup, idari, siyasi, eğitim ve mali alanlarda birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler arasında kadınlara yönelik olarak;1859 yılında Kız Rüştîyeleri (Ortaokul), 1870 yılında Kız Sanayi Mektebi (Sanat) ve yine aynı yıl Dârül Muallimat okulları (Öğretmen Okulları) açılmıştır. Açılan bu okulların sayısı II. Abdülhamit Dönemi'nde daha da artırılmıştır¹. Dönemin aydınları Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısında geri kalması üzerine yazdıkları yazılarda, nüfusun yarısını oluşturan ve eğitimden yoksun kadınların durumadikkat çekmişlerdir. Türk kadınının hem eş hem de anne olarak Türk milletinin geleceği açısından önemine vurgu yaparak, kadının iyi bir ev hanımı olması yanında kültürel anlamda iyi yetişmesinin sağlanması bakımından, kız çocuklarının okutulması ve iyi terbiye görmesi fikrini makale ve romanlarında tema olarak işlemişlerdir².

Kadının farklı yönleriyle ele alındığı bu süreçte Şinasi³ “*Şair Evlenmesi'nde*” görücü usulü ile evlenmenin zararlarını, Ahmet Mithat⁴ ise çok kadınla evlenmeyi eleştirmiştir. Namık Kemal⁵ “*İbret*” ve “*Tasvir-i Efkâr*” gazetelerinde kadınların haklarını savunan yazılar yazmış, Hüseyin Rahmi Gürpınar⁶ da eserlerinde kadın-erkek eşitsizliğine vurgu yapmıştır. 1893 yılında haftada iki defa yayınlanan “*Hanımlara Mahsus Gazete*”⁷ çıkarılmaya başlanmıştır⁸.

- 1 Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1998, s. 8.
- 2 Melin Has-Er, **Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Kahramanlar**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 406.
- 3 Şinasi (1826-1871): Şair, yazar ve gazeteci kimliği ile tanınan Şinasi, meşrutiyet yanlısı, parlamento düşüncesini benimsemiş bir Tanzimat aydınıdır. **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, (Editör: Murat Yalçın), C.II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 769-771.
- 4 Ahmet Mithat (1844-1912): Yazar, gazeteci ve yayımcıdır. **A.g.e.**, s. 27-31.
- 5 Namık Kemal (1840-1888): Şair, yazar, fikir adamıdır. **A.g.e.**, s. 583-586.
- 6 Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944): Öykücü ve romancıdır. **A.g.e.**, C.I, s. 394-398.
- 7 Hanımlara Mahsus Gazete'nin imtiyaz sahibi İbnü'l-Hakkı Tahir Bey, idare müdürü ise Ahmet Reşit Bey'dir. İstanbul kütüphanelerinde bulunan sayılarına dayanılarak 1893-1907 yılları arasında çıktığı söylenmektedir. Resimli olan gazetede erkeklerden çok hanımların imzalarına rastlanmaktadır. Fatma Aliye Hanım, Niğâr Hanım, Saide Hanım gibi.. Şefika Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, s. 89-90.
- 8 Sami Ateş, “Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Zaman İçindeki Yeri”, **Kemalist Atılım**, Eylül-Ekim 1986, Yıl.4, S. 38-39, s. 27.

Kadın haklarına ilişkin çalışmalar II. Meşrutiyet Döneminde daha sistemli bir hale getirilmiştir. Bu dönemde yardım amaçlı kadın cemiyetlerinin çoğalmasının yanı sıra kadın haklarını savunan cemiyetlerin de kurulduğu görülmüştür. Bunlar arasında en dikkat çeken 1909 yılında dönemin az sayıdaki eğitimli kadınlarından biri olan Halid Edip⁹ tarafından kurulan “Kadınların Yükselmesi (Teali-i Nisvân) Cemiyeti”dir¹⁰. Bununla yetinmeyen Halide Edip, Türk kızlarının eğitim hakkını elde etmesi için çeşitli yazılar yazmış ve romanlarında kadın-erkek eşitsizliğine yer vermiştir. Bu konuya Ziya Gökalp’in¹¹ de oldukça duyarlı olduğu Malta’ya sürgün olarak gönderildiği süreçte kızına yazdığı “*Yeni hayat ne zaman başlayacak? Ne zaman ki, kadınlar da erkekler kadar tahsil görerek, cemiyetin idaresindeki rollerini icraya başlarsa...*” gibi ifadelerle yer verdiği mektubundan da anlaşılmaktadır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde ortaya atılan fikirlerin katkısıyla da ki; 1917 yılında Aile Hukuku Kararnamesi çıkarılmıştır. Söz konusu kararname, kadına evlenme sırasında mukavele ile tek eşliliği şart koşma hakkı tanıdıysa da kararnameye yönelik tepkilerin artmasıyla birlikte 1918 yılında ülke topraklarının işgale uğraması sürecinde azınlık din adamlarının isteği doğrultusunda yürürlükten kaldırılmıştır¹².

Bu çalışmada, Cumhuriyet’in ilanından kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanındığı 1934 yılına kadar geçen süreçte yaşanan gelişmelere yer verilmiştir. Kadınların 1930, 1933 ve 1934 yılında elde ettiği siyasi haklar meclis zabıtları ve dönemin gazetelerinde çıkan haberler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bunlara ek olarak elde edilen siyasi hakların Türk kadını açısından önemine vurgu yapılarak, kutlamalara dair detaylar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

9 Seçkin bir Osmanlı ailesine mensup olan Halide Edip (1884-1964) kültürel ve politik faaliyetleriyle dikkat çeker. Balkan savaşlarında gönüllü hastabakıcılık, mütareke yıllarında ise etkili hatiplik yapmıştır. Kurtuluş Savaşı’nda mücadeleci kadro içerisinde görev alan Halide Edip, yazar kimliğinin yanı sıra Kadın Hareketi’nin en önemli isimlerinden biridir. Nebahat Göçeri, **Kadın Hareketi Tarihi**, Sivas 2010, s. 200-203.

10 Kadının bilgi ve görgüsünü artırmak amacıyla kurulan cemiyete üye olabilmek için; İngilizce bilmek, yazıyla kendini ifade edebilmek gibi şartlar getirilmiştir. Üyeleri arasında bulunan Nezihe Muhiddin’in cemiyetin kurulmasından dolayı Halide Edip’e duyduğu saygı dikkat çekicidir. Göçeri, **a.g.e.**, s. 146.

11 Ziya Gökalp (1876-1924): Şair, yazar, fikir adamı ve sosyologdur. **Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, C.II, s. 937-938.

12 **Turhan Feyzioğlu**, “Atatürk ve Kadın Hakları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.2, Sayı.6’dan ayrı basım, Temmuz 1986, s.588-591.

I. Cumhuriyet'in İlanından Sonra Kadın Haklarındaki Gelişmeler

Kadınlara siyasi haklar verilmesine ilişkin görüşler daha Milli Mücadele Dönemi'nde meclis gündeminde tartışmalara neden olmuştur. 1923 yılında İntihabı Mebusan Kanunu'nun bazı maddelerinin tadilini içeren kanunun birinci maddesinde “Türkiye Büyük Millet Meclisi âzası Türkiye Devleti halkından her yirmi bin nüfusu zükûrda [erkek] bir nefer olmak üzere intihap olunur” denmektedir. Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey¹³ kanuna ilişkin görüşlerini şöyle aktarmıştır: “Mesela evvelce elli bin nüfusu zükûr üzerine tanzim edilmiş bir kanun vardı. Bu defa, bu teklifi yapan arkadaşlarımız, kadınların mevkiini de nazarı dikkate alarak hareket etmişlerdir. Her şeyin bir derecesi, bir vesilei tekemmülü var, kanun teklifinde, kadınlar tekemmül edip de, rey hakkını istimal etmek derecesine gelinceye kadar onlar aile efradı beyninde aile reislerine rey vermiş gibi telâkki edilerek yirmi bin nüfusu zükûrda bir mebus intihabını esas ittihaz etmiştir.” Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey¹⁴ bu konuşma üzerine “Bilmem ama böyle bir tev’il akıl ve hayale gelebilir mi?” dedikten sonra “İntihap etmek ve edilmek hakkını vermiyorsunuz; fakat kadınları saymıyorsunuz da” diyerek tepkisini dile getirmiştir¹⁵. Her ne kadar o günlerde kadınlara seçimlere katılma hakkı verilmemişse de 1923 yılında ikinci meclisin kurulması için yapılan seçimlerde Kilis, Kastamonu, Malatya, Ankara, Yozgat, Gaziantep, Tarsus, Antalya, Düzce, Konya , Elazığ, Burdur ve İzmir’de ikinci seçmenlerin kendi insiyatifleri doğrultusunda Latife, Mevhibe (İnönü), Galibe (Okyar)

13 Hüseyin Avni Ulaş (1887-1948): Mebusan Meclisi'nin son döneminde Erzurum'dan milletvekili seçilen Hüseyin Avni Bey, meclisin kapatılmasından sonra Heyet-i Temsiliye'nin talimatına uyarak Ankara'ya gelmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul yönetim kurulunda görev almıştır. Atatürk'e suikast girişimi nedeniyle tutuklanmışsa da yapılan yargılama sonucu beraat etmiştir. **Türk Parlamento Tarihi**, Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem 1919-1923, III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, s. 391-392.

14 Tunalı Hilmi Bey (1871-1928): İstanbul Mebusan Meclisi'nin son dönemi için yapılan seçimlerde Bolu'dan milletvekili seçilmiştir. Meclisin feshinden sonra Ankara'ya gelerek TBMM'ye katılmıştır. II.ve III. Dönemde de Zonguldak'tan milletvekili seçilmiştir. **A.g.e.**, s. 197-199.

15 **TBMM ZC.**, D.1, C.28, İ.4, 17. İçtima (3.4.1339/ 3.4.1923), s. 326-329.

Müfide Ferit (Tek)¹⁶ hanım ile halk kahramanı Kara Fatma'ya¹⁷ oy verdiği görülmüştür¹⁸.

Konu ile ilgili mecliste bir başka tartışma 1924 yılında, anayasa metni üzerinde yapılan görüşmeler sırasında yaşanmıştır. Zira metnin onuncu maddesinde “18 yaşını bitiren her Türk'ün milletvekili seçimlerine katılabileceği”, on birinci maddesinde de “30 yaşını bitiren her Türk'ün milletvekili seçilebileceği” ibaresine yer verilmiştir¹⁹. Bunun üzerine söz alan Bayazıt Milletvekili Şefik Bey²⁰ “her Türk” sözünün içine kadınların da dahil olduğunu hatırlatması üzerine Dersim Milletvekili Feridun Bey²¹, “Zaten maksadımız odur, kadınlar da rey verecektir” demiştir. Ancak Karesi Milletvekili Ahmet Süreyya Bey'in²² Türk tabirinin içinde kadınların olmadığı yönündeki açıklaması üzerine söz alan Kütahya Milletvekili Recep Peker²³ “...Biz diyoruz ki Türkiye bir halk devletidir, bir halk

- 16 Müfide Ferit Tek (1892-1971): Romancı ve yazar olan Müfide Ferit, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türk Ocakları'nda konferanslar vermiş, Türk Yurdu ve Şehbal dergilerinde yazılar yazmış, öyküler yayınlamıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'ya geçerek Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan yazılarıyla Milli Mücadeleyi destekleyen Müfide Ferit, Cumhuriyet'in ilanından sonra da Türk kadınına ilişkin çeşitli yazılar yazarak konferanslar vermiştir. **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, C.II, s. 808-809.
- 17 Erzurumlu Yusuf Ağa'nın kızı olan Fatma Seher, nâm-ı diğer Kara Fatma, Milli Mücadele'nin başlangıcından Anadolu'nun düşmandan tamamen temizlenmesine kadar geçen süreçte cephe hem komutan, hem asker hem de ana olmuştur. Önce çavuşluk, daha sonra teğmenlik ve üsteğmenlik rütbelerine kadar yükselen Kara Fatma'nın ünü kısa zamanda dört bir tarafa yayılmıştır. Güldane Çolak-Lale Uçan, **II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Basında Kadın Öncüler**, Heyamola Yayınları, İstanbul 2008, s. 45-46.
- 18 Sami N. Özerdim, “Atatürk ve Kadın Hakları 2”, **Kemalist Ülkü**, Özel Sayı, Kasım 1985, s. 18.
- 19 “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Şubat 1924.
- 20 M. Şefik Baydar (1865-1936): Van Merkez Savcısı bulunduğu sırada Meclis-i Mebusan'a üye seçilmiştir. Mebusluğu III. ve IV. Dönemlerde de yenilenmiştir. Meclisin feshi üzerine 1920'de Sivas Mahkemesi Temyiz üyeliğine atanan Şefik Bey TBMM'nin ikinci dönem seçimlerinde Bayazıt'tan milletvekili seçilmiştir. III. Dönemde de aynı seçim bölgesinden milletvekili seçilmiştir. **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM II. Dönem (1923-1927), III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, s. 124-125.
- 21 Feridun Fikri Düşünsel (1892-1958): TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katılarak Dersim'den milletvekili seçilen Düşünsel, Bingöl'den VI, VII, VIII ve IX. Dönemlerde milletvekili seçilmiştir. **A.g.e.**, s. 225-226.
- 22 Ahmet Süreyya Örgü (Evren) (1888-1969): TBMM'nin II. Dönem seçimlerinde Karesi (Balıkesir) milletvekilliğine seçilmiştir. Balıkesir'den V, VII, VIII, Aksaray'dan IV ve Bitlis'ten VI. Dönem milletvekili seçilmiştir. **A.g.e.**, s. 465-466.
- 23 Recep Peker (1889-1950): TBMM'nin II. Dönem seçimlerinde Kütahya'dan milletvekili seçilmiştir. 22 Kasım 1924-3 Mart 1925 tarihleri arasında Dahiliye Vekâletine ve Vekaleten

Cumhuriyetidir. Efendiler, Türk kadını bu Türk halkının hiç olmazsa yarısı değil midir? Bendeniz bu noktai nazardan Süreyya Beyefendi'nin ifadelerine muhalif olarak bu <<Her Türk>> kelimesi içinde otuz yaşını ikmal etmiş kadınları da dahil addederek el kaldırdım” diyerek görüşünü ortaya koymuştur. Bunun üzerine Urfa Milletvekili Yahya Kemal Bey²⁴ “30 yaşını ikmal eden, kadın ve erkek her Türk mebus intihab edilmek salâhiyetine haizdir” şeklinde bir değişiklik teklifinde bulunmuşsa da meclisteki çoğunluk tarafından kabul edilmemiştir. Recep Peker bu durum karşısında “Kadına hak vermediniz. Bari alkışlamayın yahu!” diyerek tepkisini dile getirmiştir. Gelibolu Milletvekili Celal Nuri Bey²⁵ karışıklığa meydan vermemek için “erkek” kelimesinin ilave edilmesini teklif etmiş ve kabul edilmesiyle de “her Türk” yerine “her erkek Türk” ibaresi getirilmiştir²⁶. Hatta söz konusu bu tartışma Hakimiyet-i Milliye gazetesinin manşetine taşınmıştır:

“Projede intihaba iştirak ve intihab olunmak hakları muayyen sene ve asıl muayyen şeraiti haiz her Türk’e temin olunuyordu. Türk kelimesinin mübhemiyetini izale için bu kelimenin zükur ve inas her iki cinsi de şamil olup olmadığına aid vaki bir suale karşı encümen azalarının kelimeyi yalnız zükura aid olmak üzere kabul etmiş oldukları izah olunur olunmaz; mecliste bir tufan koptu. Her taraftan protesto edildi. Birçok hatipler Türk kadınının hukukunu müdafaa için söz istediler. Bu nasıl oluyor?

Türk kadını mücadele-i milliyenin bütün safhalarına iştirak eder, arkasında ve arabasında ordu için mühimmat ve erzak taşır; köyün içtimai hayatında en müessir amil olur. Eker, saçar, biçer, alır, satar, hülâsa erkekten ziyade çalışır.

Mübadele, İmar ve İskân Vekilliği’ne getirilmiştir. 4 Mart 1925’te Millî Savunma Bakanlığı olmuştur. 1927’de Bayındırlık Bakanı olmuştur. 1928 yılında CHP Meclis Grubu Başkanı seçilen Peker, 1931’de CHP Genel Katipliğe seçilmiştir. Saraçoğlu kabinesinde İçişleri Bakanlığı yapmıştır. 7 Ağustos 1946 ile 9 Eylül 1947 tarihleri arasında Başbakan olarak görev yapmıştır. Kütahya’dan III, IV, V, VI, VII. Dönemlerde ve İstanbul’dan VIII. Dönemde milletvekili seçilmiştir. **A.g.e.**, s. 572-573.

24 Yahya Kemal (1884-1958): TBMM’nin II. Dönem seçimlerinde Urfa’dan milletvekili seçildi. Sonrasında Yozgat’tan IV, Tekirdağ’dan V ve VI, İstanbul’dan VII. Dönem milletvekili olmuştur. **A.g.e.**, s. 767-768.

25 Celal Nuri İleri (1882-1938): Mebusan Meclisi’nin son dönemi için yapılan seçimlerde Gelibolu milletvekili olmuştur. İstanbul’un işgali ile birlikte Malta adasına sürgüne gönderilen Celal Nuri serbest bırakıldıktan sonra TBMM’de görevine başlamıştır. II. Dönemde yine Gelibolu, III. ve IV. Dönemde Tekirdağ’dan milletvekili seçilmiştir. **Türk Parlamento Tarihi**, Milli Mücadele ve TBMM..., s.435-436.

26 **TBMM ZC.**, D.2, C.7-1, İ.2, 13. İçtima (16.3.1340/ 16.3.1924), s. 540-543.

Erkekden ziyade iktisadi ve içtimai faaliyetler ibraz eder ve sonrada aynı hayatın idare ve tanzimine, tertib ve teşkiline iştirak ettirilmez! Neden aynı kadının zevci, oğlu, kardeşi iştirak ettiriliyor da o ettirilmiyor? Acaba bu köy erkekleri, ondan irfan, akıl, şuur veyahud vazife şinaslıkça daha yüksek midir? Millet kürsüsünden serd olunan bu ve buna müşabih mütalâalar büyük bir dikkat ve tasvible dinlendi. Bu manzara karşısında memnun ve mesrûr olmamak kâbil değildi. Bütün şarkda kadınlığı müdafaa yolunda, ilk kere Türk Millet Meclisi'nde; bu gibi hararetili nutuklar irâd olunuyordu. Kadınlık hakkında şarkda asırlardan beri tekevvün etmiş olan tarz-ı telakkiyi unutmamalıdır.”²⁷

Aslında Cumhuriyet rejiminin kadınlara hak ettiği itibarı vereceğini, Atatürk yaptığı konuşmalarda sıklıkla dile getirmiştir. Bunlardan biri de 31 Ocak 1923'te İzmir'de yaptığı konuşmadır:

“...Bir toplum, cinsinden yalnız birinin zamanın gereklerini kazanmasıyla yetinirse o toplum yarıdan fazla eksiklik içinde kalır. Bir millet gelişmek ve medenileşmek isterse özellikle bu noktayı temel olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır... Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın kazanmaları gerekir... Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her konuda yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı kadınlarımız da bilgin ve ilme açık olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır.”²⁸

Cumhuriyet'in ilanı ile uygulamaya konulan çok yönlü inkılap hareketleri içerisinde kadın hakları açısından önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadın ve erkeğin eşit öğretim imkânlarından yararlanması sağlanmıştır²⁹. Kadınların hak ettiği itibarı kazan-

27 “Teşkilatı Esasiye Kanunu Mecliste”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Mart 1924.

28 **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2006, s. 452. Atatürk daha 1906/1907 yıllarında Bulgar Türkoloğu Manolof'a ileri için tasarılarını şöyle özetlemiştir: “*Saltanat yıkılmalıdır. Devlet yapısı, mütecanis unsura dayanmalıdır. Din ve devlet, birbirinden ayrılmalı, Doğu medeniyetinden benliğimizi sıyrarak Batı medeniyetine aktarmalıyız. Kadın ve erkek arasındaki farklar silinerek yeni bir sosyal nizam kuralmalıyız.*” Sami N. Özerdim, “Atatürk ve Kadın Hakları 1”, **Kemalist Ülkü**, S. 204, Ekim 1985, s. 15-16.

29 Emel Doğramacı, **Türkiye'de Kadın Hakları**, 1982, s. 86-87.

masına yönelik bir diğer önemli adım Medeni Kanunun kabulüdür. Söz konusu kanunla birden fazla kadınla evlilik kaldırılmış, evlilik akdi için resmi nikah şartı getirilmiş ve ayrıca evlenmede kadın ve erkek için yaş sınırı getirilerek çok küçük yaşta evlenmeler yasaklanmıştır. Bunların yanı sıra boşanmada keyfilik kaldırılarak boşanma halinde kadının ve çocuğun hakları güvence altına alınmıştır. Miras hukukunda kadın ve erkek eşitliği sağlanmıştır³⁰.

1924 yılında kurulan ve kadınların haklarını elde etmesinde önemli çalışmaları gözdardı edilemeyecek bir cemiyet olan Türk Kadın Birliği'nin³¹ 1927 yılında, seçimlerin hemen öncesinde tüzüğüne kadınların siyasi haklar kazanmasını sağlamaya yönelik bir madde eklemesi yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir³². Birlik Başkanı Nezihe Muhiddin³³ *“İnkılapları doğuran hamlelerdir. Bu hamlelerimize her seçimde devam edeceğiz ve nihayet bu hakka bizler de her vatandaş gibi katılacağız. Kanunlar sosyal hayatın ihtiyaçlarına intibak eder.”* diyerek görüşünü açıklamıştır³⁴.

Ancak tartışmalar bununla sınırlı kalmamış, 21 Haziran 1927 tarihinde TBMM'de görüşülen Askeri Mükellefiyet Kanunu çerçevesinde konu tekrar meclis gündemine gelmiş ve Giresun milletvekili Hakkı Tarık (Us)'un³⁵ yorumu üzerine tartışmaya açılmıştır. Hakkı Tarık Bey konuşmasında *“...Kadınlar benim noktai nazarımdan hem intihap edebilirler, hem intihap olunabilirler. Fakat ne zaman intihap etmeye başlayacaklardır, yahut ne zaman intihap edilmeye başlayacaklardır, bu belki bir zaman meselesi, nihayet küçük bir münakaşa zemini-*

30 Feyzioğlu, a.g.e., s. 596.

31 7 Şubat 1924 tarihinde Nezihe Muhiddin Hanım başkanlığında kurulan Türk Kadın Birliği, siyasi nitelik taşımayan her türlü etkinliği yapmak, toplum hayatında kadınların ilerlemesi ve yükselmesi için faaliyet göstermek, Cumhuriyet rejimini benimsetmek gibi amaçlar doğrultusunda hareket etmiştir. 1927 yılında Türk Kadın Birliği'nin tüzüğünde yapılan değişiklik, cemiyetin daha çok kadınların siyasi haklarını elde etmesi adına çalışmalarda bulunduğu görülmüştür. Kaplan, a.g.e., s. 141-142.

32 Burhan Göksel, “Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.1, S.1, Kasım 1984, s. 229.

33 Türk Kadın Birliği'nin kurucuları arasında yer alan Nezihe Muhiddin, eğitimci, dernekçi, gazeteci, yazar kimliğiyle öne çıkan isimlerden biridir. Perihan Ergun, *Cumhuriyet Aydınlanmasında Öncü Kadınlarımız*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998, s. 107.

34 Tezer Taşkiran, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Başbakanlık Basımevi, 1973, s. 124.

35 Hakkı Tarık Us (1889-1956): TBMM'nin II. Dönem seçimlerinde Giresun milletvekili seçilmiştir. III, IV, V. Dönemlerde de Giresun milletvekili seçilmiştir. *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM II. Dönem (1923-1927)..., s. 356-357.

dir. Yalnız, mebus olmak, mebusluk intihabına iştirak etmek vatani bir mesele ise, memleketin müdafaasına iştirak etmek de öyle bir hak, öyle bir vazifedir.” diyerek kadınların da askerlik yapması yönündeki görüşünü ortaya koymuştur³⁶.

Milli Savunma Bakanı Recep (Peker) de Kadınlar Birliği'nin, kadınların seçimlere katılmasına dair isteğine çok olumlu bir yaklaşım sergilememiştir: “... Madem ki devletin teşkilatı içtimaiye ve siyasiyesine iştirak etmek isteyen bir kadınlık zümresi mevzubahistir, o zümreye şunu hatırlatmak lâzım gelir ki bir vatanın mesaii umumiyesine iştirak, yalnız intihabatın nazari mücadelâtına ve meclislerin kürsülerde geçen münakaşatına iştirak etmek kâfi değildir. Mademki Türk vatanıyla ve mukadderatı ile fiilen meşgul olmak arzusundasınız, o halde bu meşguliyeti fiiliyenin diğer şerefli bir cephesi vardır ki sizi oraya davet ederim.”³⁷ Ancak Peker'in bu konuşmasının, 1924 anayasasının metni üzerinde yapılan çalışmalar sırasında yaptığı konuşması ile örtüşmediği görülmektedir. Tabii bu noktada kesin hüküm vermek mümkün olmamakla beraber o gün için Recep Peker'in Kadınlar Birliği'nin girişimini doğru bulmadığı anlamı çıkarılabilir.

Yunus Nadi Bey³⁸ ise yapılan yorumlara karşı görüşünü şöyle ifade etmiştir: “Kadınların intihabata iştiraklari Teşkilât-ı Esasiye’de muhtemel ve birgün mümkün ve muhakkak bir mesele olarak tespit edilmiştir ve Türk kadınlığını bu seviyeye itilâya vasil olmuş görmekle iftihar edeceğiz. Bugünkü hareket bir mukaddime olabilir.”³⁹ Bu gelişmelerden Kadın Birliği'nin gerçekte 1927 seçimlerine katılmak arzusunda olduğu çok açık olmakla birlikte, siyasi iktidarın bu isteğe o dönemde çok olumlu yaklaşmadığı görülmüştür. O gün için böyle bir girişimde bulunulmamış olmasının en önemli sebebini, siyasi otoritenin diğer inkılaplarda olduğu gibi kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi için en doğru zaman ve zemini yakalamak adına bir süre daha beklemeyi uygun görmüş olmasında aramak gerekir.

36 TBMM ZC., D.2, C.33, İ.IV, 79. İnikat (21.6.1927), s. 385.

37 TBMM ZC., D.2, C.33, İ.IV, 79. İnikat (21.6.1927), s. 385.

38 Yunus Nadi Abaloğlu (1880-1945): Mebusan Meclisi'nin son dönemi için yapılan seçimlerde İzmir'den milletvekili olarak seçilmiştir. İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya gelerek meclisin açılışında hazır bulunan Abaloğlu, II. Dönemde Menteşe'den (Muğla) milletvekili seçilmiştir. III, IV, V ve VI. Dönemlerde yine Muğla'dan milletvekili seçilmiştir. **Türk Parlamento Tarihi**, Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem 1919-1923..., s. 530-531.

39 TBMM ZC., D.2, C.33, İ.IV, 79. İnikat (21.6.1927), s. 386.

II. Kadınlara Belediye Seçimlerine Katılma Hakkı Verilmesi (1930)

Kadınlar belediye seçimlerine katılma hakkını, 3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen Belediye Kanunu'nun⁴⁰, 23 ve 24 maddesine dayanarak hak kazanmışlardır⁴¹. Kadınların bu hakkı kazanmasında Türk Kadın Birliği gibi Türk Ocakları'nın da büyük rolü olmuştur⁴². Zira daha 1926 yılında kadınlara siyasi hak vermenin zamanının geldiğine yönelik söylemler Türk Ocakları'nda yapılan toplantılarda dile getirilmiştir⁴³. Kadınlara siyasi hakların verildiği Belediye Kanunu'nun meclis oturumunda Dahiliye Vekili Şükrü Kaya⁴⁴ görüşünü şöyle ortaya koymuştur:

“Muhterem efendiler! Bu lâyihanın açık vasıflarından ve inkılapçı hükümlerinden biri de Türk kadınının Türk erkeği ile zaten müsavi olan şerefli hakkını belediye işlerinde de tamamı ile tayin etmesidir. Türk tarihinin her sahasında ve her safhasında erkeğiyle yan yana her fedakarlığı yapan millet ve vatan işlerinde büyük feragatla her mahrumiyete, her cefaya ve her acıya katlanan milletin, vatanın felaket ve saadetlerine aynı hisle iştirak eden büyük kalpli ve yüksek faziletli Türk kadını müşterek eseri olan bu Cumhuriyet'te elbette ve elbette, kendi evinin işlerinde olduğu gibi belediye işlerinde de temiz ve ciddi mevkiini alacaktır.” demiştir⁴⁵.

Kars Milletvekili Ahmet Ağaoğlu⁴⁶ ise kadınlara verilen bu haktan duyduğu memnuniyeti şöyle dile getirmiştir:

40 **TBMM ZC.**, D.3, C.18, İ.3, 43. İnikat (3.4.1930), s. 3-8.

41 23. ve 24. maddelerin içeriği için bkz. **TBMM ZC.**, D.3, C.17, İ.3, 37. İnikat (20.3.1930), s. 68.

42 Hale Şıvgın, “Atatürk ve Türk Kadın Hakları”, **Erdem**, C.11, S.31, Mayıs 1999, s. 255-259. Ayrıca bkz. Hayri Domanıç, **Yaradılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları**, İstanbul 2007, s. 120.

43 Kaplan, **a.g.e.**, s. 163.

44 Şükrü Kaya (1883-1959): TBMM'nin II.Dönem seçimlerine katılarak Muğla'dan milletvekili seçilmiştir. III, IV ve V. Dönemlerde milletvekili seçilen Kaya, Ziraat Vekili, Hariciye Vekili ve çeşitli tarih aralıklarında beş kez Dahiliye Vekilliği yapmıştır.**Türk Parlamento Tarihi**,TBMM II. Dönem (1923-1927)...s. 616-618.

45 **TBMM ZC.**, D.3, C.17, İ.3, 37. İnikat (20.3.1930), s. 24.

46 Ahmet Ağaoğlu (1869-1939): Türk Milliyetçisi ve Batı uygarlığı savunucusu olan Ahmet Ağaoğlu, TBMM'nin II. ve III. Dönem seçimlerinde Kars'tan milletvekili seçilmiştir. **Türk Parlamento Tarihi**,TBMM II. Dönem (1923-1927)...s. 473-474.

“...Efendiler; demin Dahiliye Vekili Beyefendi bize; kadınlarımıza belediye intihabına iştirak salahiyetinin verildiğini tebşir buyurdular. Ben bunu kanundan daanlamıştım. Ben, öteden beri kadınlarımızın serbest hür ve müterakki Türk anasıolmaları taraftarıyım. Bu kanunla bu maksadın da hasıl olduğunu görmeklebahtıyarım. Kendilerini büyük bir hürmetle selamlar ve tebrik ederim. Kadınlarımızın bu müesseselere iştirakinden, alelûmum müesseselere iştiraklerinden yine erkekler önünde terbiyetkâr birer uzuv olacıklarına hiç şüphe yoktur (Alkışlar). Efendiler, belediyenin istinat ettiği esas, temsil noktai nazarından meclisin istinat ettiği esastan daha vasi olacaktır. Çünkü mecliste yalnız erkekler müntahiptir. Belediyelerde ise hem erkekler, hem de kadınlar tarafından intihabat yapılacaktır. Demek temsil salahiyetleri daha vasi olacaktır. Binaenaleyh kendilerini bir defa daha selamlarım. Cumhuriyet mefhumu bunu iktiza ederdi. Bir gün gelecek kadınlar da mebus intihabatına iştirak edecekler...”⁴⁷

Kadınlara verilen bu haklarmemleketin dört bir tarafında bayram havasında kutlanmıştır⁴⁸. 3 Nisan 1930’da Ankara’daki Türk Ocakları merkezinde Atatürk, İsmet İnönü ve Kazım Paşa’nın da bulunduğu kalabalığın önünde konuşma yapan Afet Hanım⁴⁹ kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinden dolayı şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Hanımlar, Efendiler! İntihap hakkındır, vazifendir. İntihabın esaslı ciheti vatandaşın reyini kullanmasıdır, intihapta millî halkçılık prensibinin fiilen tatbikidir. (Alkışlar) Kadınlara intihap etmek ve edilmek hakkının verilmesi millî hakimiyetin ifadesidir. Sabilerden, delilerden maada bütün vatandaşlar kadın ve erkek intihap hakkına maliktirler. Millîhakimiyet hiçbir faikiyeti kabul etmez. Bundan şüphe edenler millî hakimiyeti ve demokrasiyi bilmeyen acizlerdir.*”⁵⁰Yunus Nadi Bey de “*Kadına hakkı olan mevkii vermekle Türk cemiyeti maddeten ve mübalağasız bir misli artmış ve lâakall manen yüz bin*

47 TBMM ZC., D.3, C.17, İ.3, 37. İnikat (20.3.1930), s. 26.

48 “Kadınların Şenlikleri”, **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1930.

49 Afet İnan (1908-1985): Kadın Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği’nin kurucusu ve Türkiye’nin ilk tarihçi ve sosyoloji profesörüdür. Arkeoloji ile de ilgilenmiştir. Cumhuriyet Dönemi kadınlarının en önemli isimlerinden biridir. Batı’da yapılan çalışmalarla Türkiye arasında köprü olmuş bir eğitimidir. Atatürk’ün manevi kızlarından. Fatma Ayhan, “Afet İnan (1908-1985)”, **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Atatürk Dönemi (1920-1938)**, C.1, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2009, s. 411-412.

50 “Muallim Afet Hanım’ın Konferansı”, **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930. “Afet Hanımın Konferansı”, **Vakit**, 4 Nisan 1930.

kere yükselmiştir.” diyerek kadınlara verilen bu haktan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir⁵¹.

İstanbul’da ise Kadın Birliği, İstanbul hanımları Darülfunun talebeleri ve kız mekteplerinin katılımıyla oluşturulan alay, şehir bandosunun da katılımıyla Taksim’deki Gazi abidesinin önüne gelmiştir. Burada konuşmalar yapılmıştır. Ancak İstanbul’daki kutlamalar bununla sınırlı kalmamış, Kadın Birliği 11 Nisan 1930 Cuma günü yapılacak olan mitingekatkılması için Türk kadınına davet etmiştir⁵². Planlamaya göre tezahüratın ilk safhası Sultan Ahmet meydanında ikinci safhası ise Taksim’de olacaktır⁵³. 11 Nisan günü sabah saatlerinde Sultan Ahmet Meydanı’nda toplanan kalabalığın önünde Kadın Birliği Reisi Latife Bekir Hanım bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında *“Pek yakın bir mazide kâbuslar altında inleyen büyük milletimizin İstanbul’daki kardeşlerini şefik sinesinde toplayarak onların acıklı hasbihallerini dinleyen şu tarihi meydan bugün o büyük milletin azimkâr annelerini ağışuna alıyor”* demiştir. Burada yapılan konuşmalardan sonra *“Yaşasın Kadınlar”* sloganıyla tramvay yolunu takiben alay Taksim’e gelmiştir. Burada abideye çelenk konulduktan sonra Saime Faik ve Mediha Fazlı Hanımlar konuşma yapmışlardır⁵⁴. Saime Hanım konuşmasında *“Aziz Hemşireler, Türk kadınının kazandığı büyük şeref ve zaferi tes’it için bugün buraya toplandık. Avrupa’nın birçok şehirlerinde bile nail olunmayan bu şerefe Türk kadınının mazhar olması Büyük Gazi’nin millete açtığı nurlu yolun ışığıdır.”* demiştir. Mediha Vasfi Hanım da *“Arkadaşlar! Kadınlığın en şerefli günü bu gündür. Çünkü senelerden beri hasretle özlediği bu gayeye vasıl olmuştur”* diyerek sevinci kendisini dinleyenlerle paylaşmıştır⁵⁵.

Ancak 1930 yılında daha çok erkeklerin katılımıyla gerçekleştirilen mitingin Ankara ve İstanbul Hanımları tarafından sönük bulunarak eleştirilmesi Kadın Birliği’ni memnun etmemiştir⁵⁶. Türk Kadın Birliği Reisi Latife Bekir ve

51 Yunus Nadi, “Kadınların İntihap Hakkı”, **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930.

52 “Cuma Sabahı Sultanahmed Meydanına Girmeyi Unutmayınız!”, **Vakit**, 7 Nisan 1930.

53 “Miting! Türk Kadını, Yarınki İçtimaa Sen de Gel!”, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1930.

54 “Kadınların Mitingi”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1930. Ayrıca programın detayları için bkz. “Bugün Miting Var”, **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1930.

55 “Kadınlar Haklarını Tes’it Ettiler”, **Vakit**, 12 Nisan 1930.

56 “Miting Niçin Muvaffak Olmadı”, **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1930. “Kadınlar Birliği İdare Heyeti’de”, **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1930. “Kadınlar Birliği’nde Asabiyet”, **Vakit**, 17 Nisan 1930.

azalardan Saime Hanım gazetecileri kabul ederek kendilerine yönelik eleştirilere şöyle yanıt vermişlerdir: “*Biz mitingin iyi olduğuna kaniiz ve dürüst olduğunu da biliyoruz. Miting yapacaktık, sözümüzden dönmedik, gelen geldi. Biz de daha iyisini yapmak isterdik fakat olmadı. Gerek Ankara ve gerek İstanbul hanımlarının aleyhimizde böyle sözler söyleyeceklerini ümit etmezdik. Matbuat da aleyhimizde bulundu. Ankara’da daha iyisi yapılırsa memnun oluruz.*”⁵⁷

Bu süreçte basına yansıyan bir diğer görüş kadınların siyasi hayata girmeleriyle kadınlık vasfından uzaklaşacaklarına dair ileri sürülen görüştür. Efzayış Suat Hanım verdiği konferansta bu eleştirilere şöyle yanıt vermiştir: “*Memleketimizin yarısını biz kadınlar teşkil ediyoruz. Bizden beklenen hizmeti hüsnü ifa etmemiz için Cumhuriyet hükümeti bize de hak veriyor. Bu hakkı istimal ederken birçoklarının ihtiraz ettikleri gibi erkeklerin ellerinden işlerini almıyacağız. Yalnız taksimi mesai kaidesine riayet ederek yüklerini hafifleteceğiz. Ve gene bazılarının zannettikleri gibi cinsimizi inkâr ederek erkekleşmeyeceğiz. Bilâkis kadınlığımızdan bir zerre bile kaybetmeyeceğiz.*”⁵⁸

Kadınların belediye işlerinde söz sahibi olmalarına ilişkin Vakit gazetesi tarafından bir anket düzenlenmiş ve bu çerçevede birçok kişiden görüş talep edilmiştir. Ankete verilen cevaplar daha çok olumlu olmakla birlikte olumsuz bakış açısını dile getirenler de yok değildir. Hüseyin Rahmi Bey bunlardan bir tanesidir. Kadınların son dönemlerde birçok mesleğe el attıklarını belirterek “*Kadın erkeğe mahkum olmak için yaratılmış olduğunu unutuyor*” diyerek oldukça sert bir üslupla eleştirmiştir⁵⁹. Konuya çocukların sağlığı noktasında yaklaşan uzman doktor Kadir Raşit Paşa ise kadının çocuğuyla layıkıyla ilgilenebilmesi onu yeterince emzirebilmesi bakımından kadının yerinin siyaset sahnesi değil aile ocağı olması gerektiğini belirtmiştir⁶⁰.

Buna karşın Avukat İclal Hanım, insanları kadın ve erkek diye iki sınıfa ayırmanın doğru olmadığını söylemiş ve ardından “*Bir erkeğin fikrinden ne gibi bir başkallığı olabilir derim. Ve bu arada erkeğin fikrini niçin merak etmediğinizi sorarım*” diyerek görüşünü ortaya koymuştur⁶¹. İstanbul’da çıkmakta olan

57 “Sinir Hali”, **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1930.

58 “Erkekler Müsterih Olunuz”, **Vakit**, 1 Nisan 1930.

59 “Kadın Erkeğe Mağlup Olmak İçin Yaratılmıştır”, **Vakit**, 4 Nisan 1930.

60 “Kadınların Yeri Siyaset Sahnesi Değil, Aile Ocağı’dır”, **Vakit**, 18 Nisan 1930.

61 “Belediyecilik, Hakimlik, Mebusluk Bahsinde Kadınlar”, **Vakit**, 2 Nisan 1930.

“*Ermeni Kadını*” isimli mecmuada da Türk kadınının belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını almasının önemine değinilmiş Ermeni kadınlarından Hayganuş Mark, Türk kadınının cemiyette hakları olan mevkilerini aldıklarını dile getirmiştir⁶².

Kadınlara verilen bu hak üzerine CHF Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa'nın başkanlığında yapılan toplantı da Paşa, kadınların fırkaya dahil olmaları için lazım gelen talimatı vermiştir. Bu talimata göre fırkaya kadınlar da erkekler gibi dahil olacaklardır. Kadınlar mensup oldukları ocaklara müracaat edeceklerdir. Ancak kendilerini iki aza, fırkaya takdim ve tavsiye edecektir. Bu azaların aynı ocakta olması şart değildir⁶³. Partiye giren ilk kadın üye Afet İnan'dır⁶⁴. İstanbul'da kadınların fırkaya kayıt muamelesi 7 Nisan 1930 tarihinde başlamıştır⁶⁵. İstanbul'da fırkaya ilk kaydını yaptıran Hakkı Şinasi Paşa'nın eşi Resmîye Hakkı Şinasi Hanım⁶⁶, İzmir'de ise Benal Nevzat Hanım'dır⁶⁷.

III. Kadınlara Muhtar Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesi (1933)

Kadınların köy muhtarlığına ve ihtiyar heyeti azalığına seçilmesine dair olan kanun layihası meclisteki görüşmelerden sonra 26 Ekim 1933 tarihinde kabul edilmiştir⁶⁸. Köylü kadınınına verilen haklardan dolayı Nakiye Hanım Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul merkezine teşekkürname göndermiştir⁶⁹. Kanununun müzakeresi esnasında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Türk kadınının köy hayatındaki rolüne değindikten sonra sözlerine şöyle bitirmiştir: “*Ona köyde muhtar olmak ve muhtar intihap etmek hakkını vermekle kendisine karşı bir şükran eseri göstermiyoruz, kendisinin zaten ve tabiaten haiz olduğu hakkı-*

62 “Asrı Türk Kadını ve Cemiyette Rolü”, **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1930.

63 “Fırkaya Aza Kaydı”, **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1930. “Kadınlar ve Fırka”, **Cumhuriyet**, 8 Nisan 1930.

64 “Kadınların Şenlikleri”, **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1930.

65 “Yarıdan İtiberen Hanımlar Fırkaya Kaydedileceklerdir”, **Vakit**, 6 Nisan 1930. “Kadınlar Nihayet Muzaffer Oldular”, **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1930. “Kadınların Yarıdan İtibaren Fırkaya Kayıtlarına Başlanıyor”, **Milliyet**, 6 Nisan 1930.

66 “Fırkaya Aza Kaydı”, **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1930

67 “Kadınlar ve Fırka”, **Cumhuriyet**, 8 Nisan 1930.

68 “Kadınlar ve Mebus”, **Akşam**, 27 Teşrinivevvel 1933. “Mecliste Hararetli Bir Celse”, **Son Posta**, 27 Birinciteşrin 1933.

69 “Nakiye Hanım'ın Teşekkür Mektubu”, **Akşam**, 28 Teşrinivevvel 1933.

nı kanunen ifade etmiş oluyoruz. Bu köy kanunu hakkında göstereceğimiz alâka, Türk kadını için şurada diktiğimiz âbideden daha güzel, daha insanî bir âbide olacaktır. Kanunun heyeti umumiyesi, Türk kadınına köylerde de haklarını veren bir kanundur.” Kütahya Milletvekili Recep Peker ise kanun layihasının önemini şöyle dikkat çekmiştir:

“Biz belediye intihabında Türk kadınına, şehir ve kasabalarda reye iştirak haklarını kendilerine vermek suretiyle iki, iki buçuk milyon kadar vatandaşın şehirlerin siyasi ve idari hayatında tesirlerini tanıdık. Bu kanunu kabul ettiğimiz takdirde, küsuratı nazarı itibare almamak şartı ile yuvarlak olarak beş milyon Türk vatandaşı kadının idari ve siyasi nüfuzunu bulunduğu sahada kullanabilmesini temin etmiş oluyoruz. Bu itibarla onuncu Cumhuriyet bayramına girdiğimiz gün hükümetin yerinde yaptığı bu teklif, Heyeti Celilenizin de tasvibi ile kanuniyet kesbedecek olursa Türkiye’de Türk kadınlığı için büyük bir iş yapılmış ve inkılap namına bu yolda büyük bir safha atlanılmış olacaktır.”⁷⁰

442 sayılı köy kanununun 20 nci ve 30 uncu maddeleri değiştirilmiştir. Buna göre Köy Kanunu’nun 20. Maddesi “Her köyde bir köy derneği, bir köy muhtarı, bir de ihtiyar meclisi bulunur. Köyde 24 üncü maddeye göre köy muhtarını ve ihtiyar meclisi azalarını seçmeye hakkı olan kadın ve erkek köylülerin toplanmasına köy derneği derler. Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi azaları doğrudan doğruya köy derneği tarafından ve köylü kadın ve erkekler arasından seçilir. Köy muhtarı ihtiyar meclisinin başıdır” şeklinde, 30 uncu maddesi ise aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

“Ana, baba, kız, oğul, gelin, güvey ve kardeşlerin ihtiyar meclisinde aza olarak bir arada bulunmaları yasaktır. Bunların seçilmiş olduğu görülür ise içlerinden en çok sayı kazanmış olan kadın veya erkek azalıkta bırakılır. Sayıları beraber olur ise evli olan, ikisi de evli ise yaşı büyük olan, yaşları da beraber ise çocuğu çok olan tercih olunur. Çocuk adedi de beraber olur ise kura çekilerek kurada adı önce çıkan azalığa alınır.”⁷¹

70 **TBMM ZC.**, D.4, C.17, İ.2, 76.İnikat (26.10.1933), s. 48-49. “Türk Kadını ve İntihap Hakkı”, **Vakit**, 27 Birinciteşrin 1933. “Dünkü Meclis İçtimai”, **Cumhuriyet**, 27 Teşrinivevel 1933. Benal Nevzat Arıman; 1903’te İzmir’de doğmuştur. Sorbon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Fransızca, Rumca, Edebiyat, Sosyal Bilgiler ve Belediyecilik konularında eğitim görmüştür. 1935 genel seçimlerinde İzmir’den milletvekili olmuştur. **Milli Mücadele’de ve Cumhuriyet’in ilk Yıllarında Kadınlarımız**, T.C. Milli Savunma Bakanlığı, s. 171.

71 **TBMM ZC.**, D.4, C.17, İ.2, 76.İnikat (26.10.1933), s. 49-50.

1933 yılında kadınların muhtar seçme ve seçilebilme hakkını elde etmesine ilişkin spekülasyon yaratacak herhangi bir farklı görüşe rastlanmamış, basın daha çok kanunun meclis görüşmelerine yer vermiştir.

IV. Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesi (1934)

Kadınların seçme ve seçilme hakkını alabilmesi için anayasa ile seçim kanununda değişiklik yapılması şarttı. İsmet İnönü ve 191 arkadaşı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10. ve 11. maddeleri ile İntihabı Mebusan Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin bir teklifi meclise sunmuşlardır⁷². İsmet İnönü teklifin gerekçesini açıklarken “Yüce arkadaşlar, Türk inkılabını tarih anlatırken bunun bir kurtuluş olduğunu söyleyecektir. Bu kurtuluşun muhtelif safhaları içinde de, bilhassa kadınların kurtulmasını anacaktır. Bizim inkılabımızın, bu memlekette görülen birçok ıslahat teşebbüslerinden en başayırımlarından biri, kadınlığa verdiğimiz mevkiye kadın haklarını tanımakta gösterdiğimiz isabettir. Türk inkılabı denildiği vakit, bunun, kadının kurtuluş inkılabı olduğu beraber söylenecektir. Şimdi almakta olduğumuz teşebbüs, bu kurtuluş istikametinin tamamlanması, neticelenmesi ve en verimli bir hâle getirilmesidir. Gelecek Büyük Millet Meclisi'nde kadın sayımlarla beraber çalışmak, Büyük Millet Meclisi'nin, kuruluşundan beri, bu memlekete getirdiği feyizlerin daha çok genişlemesini, daha ileri verimlerde bulunmasını temin edecektir kanaatindeyiz. Temiz, duru kanaatimiz budur.” demiştir.

Şebinkarahisar Milletvekili Sadri Maksudi⁷³ ise kadınların parlamento hayatına girmesindeki faydaları anlatmıştır:

“Fiilen Avrupa'da bugün bu hakları vermiş memleketler var mıdır? Evet üç milyon nüfusu olan Finlandiya bu küçük memlekette kadınlar siyasi hakkı 30 seneden beri haizdirler. Finlândia'da amele lehinde, çocukluk, kadınlık lehinde çıkan kanunların ekserisi kadın mebusların teşebbüsü veya onların tesiri

72 **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940**, (Yay. Kurulu: Hasan Ersel ve diğerleri), C.1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 228.

73 Sadri Maksudi Arsal (1880-1957): TBMM'nin IV. ve V. Dönem seçimlerinde Şebinkarahisar'dan milletvekili seçilmiştir. Aynı zamanda Hukuk Profesörü de olan Sadri Maksudi TBMM'nin IX. Dönem seçimlerinde Demokrat Parti ltesinden parlamentoya girmiştir. **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM-IV. Dönem 1931-1935, II. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, s. 538-539.

ile olmuştur. Finlandiya kadınların siyasî hakka iştirakinden çok memnundur. Bundan sonra İngiltere’de, Amerika’nın birçok yerlerinde kadınların siyasî hukukunun tanınmış olduğunu görüyoruz. Rusya’da parlamento yoktur, kongrelere kadınlar da iştirak etmektedir. Ancak bugün demokrasi rejiminden farklı rejimler tesis etmekte olan memleketlerde kadınlar siyasî haklardan mahrum edilmişlerdir. Kadınlara siyasal hakların verilmesi, Türkiye’nin demokratlık yolunda inkişafının tabîi bir neticesidir.”⁷⁴

Meclisteki görüşmelerin ardından Teşkilatı Esasiye Kanunu’nu ve İntihabı Mebusan Kanunu’nda yapılması istenen değişiklikler kabul edilmiştir. Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun 10. ve 11 maddeleri şöyle değiştirilmiştir:

Mad. 10. Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir.

Mad.11. Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.

İntihabı Mebusan Kanunu’nda yapılan değişiklik ise şöyledir:

Mad.1 TBMM’nin üyeleri Türkiye devleti halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere seçilir. Bir intihap dairesinin nüfusu kırk binden aşağı olsa dahi her halde bir mebus seçmeye hakkı olacağı gibi nüfusun kırk binden yukarısı için şöyle muamele yapılır: Elli beş bine kadar bir, elli beş bin birden doksan beş bine kadar iki, doksan beş bin birden yüz otuz beş bine kadar üç, yüz otuz beş bin birden yüz yetmiş bine kadar dört mebus seçilecek ve bu miktardan ziyadesi bu yolda artırılacaktır.

Mad.2. İntihabı Mebusan Kanunu’nun 5, 11, 16, 23, 58’inci maddelerindeki 18 yaşını bitiren kaydı 22 yaşını bitiren şekilde değiştirilmiş ve maddelerdeki “*zükûr*” kaydı kaldırılarak yerine kadın, erkek ibaresi konulmuştur.

Mad.3. Rey verenlerden rey verirken hüviyet ve şahsiyetleri belli olmayanların reyini kabul olunmaz⁷⁵.

74 **TBMM ZC.**, D.4, C.25, İ.4, 12. İnikat (5.12.1934), s. 84. “Başvekil’in Nutku Heyecanla Dinlendi”, **Akşam**, 6 Kanunuevvel 1934.

75 **BCA**, Fon Kodu: 490.1, Yer No: 2.9.15. **Düster**, 3.Tertip, C.16, Başvekalet Matbaası, Ankara 1935, s. 35-36. Ayrıca bkz. “Kadınlar Mebus Olacak”, **Zaman**, 6 Aralık 1935. “Meclis Bugün Tarihi Kararını Veriyor”, **Son Posta**, 5 Birincikanun 1934. “Türk Kadınının Mebus Seçmeleri ve Seçilmeleri Hakkındaki Teklif Bugün Mecliste Görüşülecek”, **Milliyet**, 5 Kanunuevvel 1935. “Türk Kadınının Yüce Hakkı”, **Milliyet**, 6 Kanunuevvel 1934.

Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilebilme hakkının verilmesi ülke çapında büyük sevinç gösterilerine neden olmuştur⁷⁶. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi üzerine Ankara Halkevi'nde kız lisesi muallimleri ve kadınlar 6 Aralık 1934 tarihinde bir toplantı yapmışlardır. Toplantıda Necip Ali ve Afet İnan Türk inkılabından bahsederek Atatürk'e olan minnetdarlıklarını dile getirmişlerdir⁷⁷. Ankara Halkevi'nde toplanan kadınlar namına Afet İnan ve bir grup kadın TBMM'ye bir mektup göndermiştir. Mektupta duygularını şöyle ifade etmişlerdir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığı'na

Dün Büyük Millet Meclisi Türk kadınlarının sayılab seçmek, sayılab seçilmek kanununa onay verdi. Biz Türk kadınları bundan gönenç duyduk. Gerekli olan iş yapıldı. Türk kadını bundan sonra daha iyi anlaşılacaktır. Bu hakikati anlayan, ortaya koyan, kanunla teyit eden Büyük Türk ulusunun mümessillerine minnet.”⁷⁸

8 Aralık 1934'te de Adana Halkevi'nde kadınlar toplanmıştır. Burada konuşma yapan Güzin Evren, Esmâ Nayman⁷⁹ ve Şemsa İscen Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verilmesinin önemini anlatmışlardır. Ayrıca Siirt'te, Antalya'da, Kilis'te, Zonguldak'ta, Maraş'ta, Ordu'da, Samsun'da, Kars'ta, Denizli'de ve memleketin birçok yerinde bu tarzda toplantılar yapılarak Atatürk'e ve TBMM Başkanlığı'na teşekkür telgrafları gönderilmiştir⁸⁰.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi üzerine Kadın Birliği 7 Aralık 1934'te İstanbul'da bir miting yapmaya karar vermiştir⁸¹. Miting için gelen ka-

76 “Türk Kadınlığı Sevinç ve Heyecan İçinde”, **Cumhuriyet**, 6 Birincikanun 1934. “Türk Kadını Sevinç İçindedir”, **Yeni Asır**, 7 Kanunuevvel 1934. “Türk Kadınlığının Kıvancı”, **Yeni Asır**, 9 Kanunuevvel 1934. “Türk Kadını Mebus”, **Zaman**, 4 Aralık 1934.

77 Ankara Halkevin'ndeki bu toplantının arkasından ardından hep beraber meclise giderek meclis sıralarını doldurmuşlardır. “Türk Kadınının Sevinci”, **Cumhuriyet**, 7 Birincikanun 1934.

78 **TBMM ZC.**, D.4, C.25, İ.4, 13. İnikat (6.12.1934), s. 90-91. “Kadınlarımızın Bitiği Alkışlarla Karşılandı”, **Milliyet**, 7 Kanunuevvel 1934.

79 1899 yılında İstanbul'da doğmuştur. Özel Fransız Okulunda öğretmenlik yapmıştır. 1917'den 1924 senesine kadar Bezmialem Kız Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmıştır. 1926'dan itibaren Adana'da bulunarak Adana meclis üyeliğine ve belediye katipliğine seçilmiştir. 1935 seçimlerinde Seyhan milletvekili olarak meclise girmiştir. **Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in...**, s. 176.

80 “Kadınlarımızın Toplantıları”, **Akşam**, 9 Kanunuevvel 1934. Ayrıca bkz. “Ayancık Kadınları”, **Akşam**, 11 Kanunuevvel 1934. “Kadınlarımız Bugün Miting Yapıyorlar”, **Akşam**, 7 Kanunuevvel 1934.

81 “Kadınlarımız Bugün Miting Yapıyorlar”, **Akşam**, 7 Kanunuevvel 1934.

dınlar arasında şehir meclisi azâsından Nakiye, Vali Muhiddin Üstündağ'ın eşi, Kadınlar Birliği Reisi Latife Bekir⁸², umumi katibi Aliye Esat göze çarpmıştır⁸³. İstanbul'da Kadın Birliği'nin önderliğinde yapılan miting çok sayıda vatandaşın Beyazıt meydanında toplanmasıyla başlamıştır. İstiklal Marşı'nın çalınmasıyla başlayan merasim Kadın Birliği azalarından Saadet Rifat'ın konuşmasıyla devam etmiştir. Saadet Rifat konuşmasında:

“Arkadaşlar!

Biz Türk kadınlarına verilen bu ulusal ve siyasal hakkın pek büyük değeri vardır. Bunu almak değil, kullanabilmek davasını kazanmak öz işimizdir. Dünya kadınlığının pek azına verilen bu işin başarılması yüzümüzü ağartacak işlerimizin öncesi olacaktır. Türk kadını, yüce ulus kurultayında da yerini her yerde olduğu gibi Türk soysallığına yakışan asil bir ağırbaşlılıkla geleceğe kadar götürecektir. Yaşama yolunda bütün zorlukları paylaşan kadın bu işte de erkeği ile omuz omuza, başbaşa ve yanyana yürümesini bilecektir.” demiştir.

Bu konuşmayı takiben şehir meclisi azâsından Nakiye Hanım [Elgün]⁸⁴ kürsüye gelmiş ve *“Bugün bütün dünyaya karşı Türk evladını tertemiz ortaya çıkaran, Türk kadınına bütün haklarını veren Ulu Önderimiz Atatürk'e şükranlarımızı zı bidirir telgraflar çekeceğim, müsaade verir misiniz?”* demiş ve bu esnada büyük bir alkış sesiyle çıkan meydanda bandonun da katılımıyla 10. Yıl Marşı okunmaya başlanmıştır. Daha sonra alay Taksim'e gelmiştir. Burada İstanbul Meclisi Azaları, Türk Kadın Birliği, Hilal-i Ahmer Sanat Evi, Türk Hastabakıcılar ve Anneler Birliği ve Çocuk Esirgeme Kurumu adına abideye beş büyük çelenk konulmuştur.

82 Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir'in teşekkür telgrafına Atatürk *“Erdemli Türk kadınlığının yeni çalışma yolunda kendine düşen işi güvenle başaracağına kuşku yoktur.”* diye karşılık vermiştir. *“Atatürk'ün Cevabı”*, **Akşam**, 8 Kanunuvvel 1934.

83 *“İstanbul Kadınları Bugün de Bir Toplantı Yapıyorlar”*, **Milliyet**, 9 Kanunuevvel 1934.

84 Nakiye Elgün 1882 İstanbul doğumludur. Tahsilini İstanbul Öğretmen Okulu'nda tamamladıktan sonra aynı okulda öğretmenlik ve müdür yardımcılığı yapmıştır. 1914 yılında istifa ederek vakıf okullarının ıslahı vazifesini almıştır. Sonrasında çeşitli okullarda idarecilik görevinde bulunan Nakiye Hanım 1930 Belediye Kanunu ile yapılan seçimde İstanbul umum meclis üyeliğine seçildiğinden okuldan ayrılarak meclise girmiştir. Meclis daimi encümen üyeliğine seçilerek 4 senelik devreyi bu vazife ile geçirmiştir. 1934 seçiminde İstanbul umum meclis ve daimi encümende görev almıştır. Milletvekilliğine seçilinceye kadar bu görevi sürdürmüştür. Erzurum milletvekili olarak meclise girmiştir. **Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadınlarımız...**, s. 179.

Burada ateşli bir konuşma yapan İffet H. Oruz⁸⁵ ise Türk kadınına şöyle seslenmiştir: “...Türk kadını düşün ki bağrına bastığın Türk yavrusu gibi yurdunun bütün işleri bugün senin kucağına bırakılmıştır. O kucağın Atatürkler yetiştiren sıcak duygusu, yurd işlerini her yönden sardıkça yeryüzü kadın erkek varlığını tek benlik içinde toplayan ve bu gücü acuna tanıtan ulusun neler yapabileceğini bir kere daha görecektir. Türk kadını sevin, Türk kadını çalış! Bugün senin sevinç günüdür. Çalışmak ise sana tarladan başlayarak işte ulus kurultayına kadar açıktır...” Mitingden sonra Atatürk’e, İsmet İnönü’ye, TBMM’ye ve fırka merkezine yıldırım telgrafları çekilmiştir⁸⁶. Ayrıca Kadın Birliği 9 Aralık 1934 akşamı kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinden dolayı radyoda İngilizce, Fransızca ve Almanca konferanslar vermiştir⁸⁷.

İzmir kadınları da 7 Aralık 1934 tarihinde halkevinde toplanmış ve kadınlara verilen siyasi haklardan duydukları memnuniyeti Atatürk heykeli önünde yaptıkları tezahürat ile göstermişlerdir⁸⁸. Burada CHF idare heyeti üyelerinden Benal Nevzad yaptığı konuşmada “Artık kadın kendi mayasındaki özlüğü açıkça gösterecek, yurt işlerinde ulus işlerinde el atından gizli gizli çalışacağına, göğsünü ger gere açık alınla iş görecektir yurduna olan borcunu kafası ile bilgisi ile ödeyecektir.” demiştir⁸⁹. Ardından hep beraber 10. Yıl Marşı’nı söylemişlerdir⁹⁰. Görüldüğü üzere kutlamalar sadece Ankara, İstanbul ve İzmir ile sınırlı kalmamıştır⁹¹.

Ahmet Ağaoğlu İngiliz kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkının 1924 senesinde verildiğini belirttikten sonra daha 1860-1870 senelerinde huku-

85 İffet Halim Oruz (1904-?): Şair ve yazar olan İffet Halim, başta Türk Ocağı ve Halkevi olmak üzere pek çok dernekte çalışmıştır. Türk Kadınlar Birliği’nin Diyarbakır şubesini kurmuş, bu derneğin İstanbul şubesi başkanlığını ve genel başkan vekilliğini yapmıştır. İlk yazılarını Diyarbakır’da Halk Sesi adlı gazetede yayımlayan, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin “Kadınlık” adlı sütununda ve Ulus gazetesinde yazan İffet Halim Kadın gazetesini daha sonra 32 yıl aralıksız yayımlamıştır. **Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, C.II, s. 631.

86 “Kadınlığın Kutlu Sesi”, **Cumhuriyet**, 8 Birincikanun 1934. Ayrıca bkz. “Dün Memleketin Her Tarafında Kadınlar Bayram Yaptılar”, **Akşam**, 8 kanunuevvel 1934.

87 “İstanbul Kadınları Bugün de Bir Toplantı Yapıyorlar”, **Milliyet**, 9 Kanunuevvel 1934.

88 “Türk Kadınlığının Şenliği”, **Halkın Sesi**, 8 Birincikanun 1934.

89 “Türk Kadınlığının Kıvancı”, **Yeni Asır**, 9 Kanunuevvel 1934.

90 “Türk Kadınlığının Şenliği”, **Halkın Sesi**, 8 Birincikanun 1934.

91 “Dün Memleketin Her Tarafında Kadınlar Bayram Yaptılar”, **Akşam**, 8 Kanunuevvel 1934. “Türk Kadınının Büyüklere Saygısı”, **Son Posta**, 15 Birincikanun 1934. Ayrıca bkz. “Gönen’de Kadınlar Toplantısı”, **Akşam**, 28 Kanunuevvel 1934. “Memlekette Bayram”, **Cumhuriyet**, 9 Birincikanun 1934.

ku için mücadele eden “*Suffraget*”⁹² adlı bir İngiliz kadın cemiyetinin varlığından bahsetmiştir. Bu cemiyetin daha o tarihlerde gösteriler yaptığı, parlamentoya karşı eylemlerde bulunduğunu belirtmiş, ancak 60-70 seneden sonra bu hakkını elde ettiğine dikkat çekmiştir. İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Almanya, Avusturya ve Kuzey Amerika yani az çok Anglo-Sakson veyahut o ırka yakın olan milletlerin İngiltere’yi bu hususta takip ettiğini ifade etmiştir⁹³. Ağaoglu Türkiye’de kadınlara verilen bu haklardan ötürü Fransız, İtalyan ve Belçika kadınlarının Türkiye’ye gıpta ile baktıklarını dile getirmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: “*Hulâsa başka muhitler kadınlarının hasret çektiği hukuka Türk kadını bugün tamamıyla nail olmuştur. Bu nimeti Türk kadınına Cumhuriyet temin etmiştir. Hiç şüphe yoktur ki buna mukabil de Türk kadını Cumhuriyet’e karşı derin bir şükran, minnet ve bağlılık hissi besleyecektir.*”⁹⁴

Abidin Daver de Cumhuriyet gazetesindeki yazısında Türk kadınına verilen hakkın Fransız kadının da bile olmadığını şöyle dile getirmiştir: “*...Ve böylece on sene içinde Fransız kadınına da geçtin. O, sayılab seçmek ve sayılab olmak şöyle dursun, belediye meclislerine girmekşöyle dursun, belediye seçimlerinde rey vermek için uğraşiyor. Türk kadını sevin, kıvanç duy ki Kemal Atatürk seni, on sene içinde hürriyetin anası olan Fransa’nın kızlarından daha yükseklere çıkardı.*”⁹⁵ Yine Abidin Daver Cumhuriyet idaresinin Türk kadınına layık olduğu mevkiye çı-

92 Sanayi devriminden sonra İngiliz kadınlarının, kadınların toplumdaki yeri ve haklarına yönelik talepleri nedeniyle başlattıkları hareketinin adıdır. Suffraget Latince’de oy/rey anlamına gelmektedir. Göçeri, **a.g.e.**, s.62.

93 Diğer ülkelerde kadın hakları mücadelelerine ilişkin ayrıca bkz. Nurettin Ünen, “Kadın Hakları Türkiye’de Daha Önce Verildi”, **Atatürk Türkiye’si**, S. 39-40, Ağustos-Eylül 1977, s. 13-15.

94 Ahmet Ağaoglu, “Türk Kadınına Verilen Seçme ve Seçilme Hakkı”, **Cumhuriyet**, 6 Birincikanun 1934. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı Finlandiya’da 1906’da, İngiltere’de belli koşullar ve sınırlamalarla 1918’de tanınmıştır. Bu sınırlamaların kaldırıldığı tarih 1928 yılıdır. İsveç’te belli sınırlamalarla 1919’da, Norveç’te yine belli koşullar ve sınırlamalarla 1907’de verilmiştir. Norveç’te sınırlamaların kaldırıldığı tarih 1913’tür. Danimarka’da kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1915’te, Hollanda’da seçilme hakkı 1917’de, seçme hakkı 1919’da, Almanya ve Avusturya’da 1918’de, ABD’de seçilme hakkı 1788’de, seçme hakkı 1920’de, Fransa’da 1944 yılında, Bulgaristan’da 1944, İtalya’da 1945, Belçika’da seçme hakkı belli koşullar ve sınırlamalarla 1919’da, seçilme hakkı 1921’de verilmiş, sınırlamalar ise 1948 yılında tamamen kaldırılmıştır. Mısır’da kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanındığı tarih 1956, İsviçre’de ise 1971 yılıdır. **Türkiye Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009**, (Haz. Semra Gökçimen ve diğerleri), Ankara 2009, s. 1-4.

95 Abidin Daver, “Türk Kadını Sevin ve Kıvanç Duy”, **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1935.

karmış olduğunu söyleyerek 5 Aralık 1934 tarihinin Türk kadınlığının bayram günü olması gerektiğini söylemiştir⁹⁶.

Fransa'da yayınlanan "*Le Journal*" gazetesi Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini şöyle değerlendirmiştir: "*Yeni Türkiye zimamdarları çok parlak bir eser yaratacaklardır. Memlekete, büyük mazisine layık bir istikbal temin etmek istiyorlar. Herşeyden evvel ulusal duygunun ihyasıyla işe başladılar. Bu işte anaların büyük rolleri vardır ve mecliste yer almış bulunuyorlar.*"⁹⁷ Türk kadınının milletvekiliği seçme ve seçilme hakkı kazanması bu hakları o gün itibariyle elde edememiş olan Fransa kadınına çok etkilemiştir. Birçok Fransız bayanı büyük elçiyi tebrik etmiştir. Bunlar arasında Paris avukatlarından Madam Grimperre, Bronsvick gibi isimler sayılabilir⁹⁸. Büyükelçi Suat Bey Türk bayanlarının bayramından dolayı Fransız bayanları için elçilikte bir çay toplantısı yapmıştır⁹⁹. 20 Aralık 1934 tarihinde Mısır Kadınlar Birliği Reisi bayan Roda Charoni tarafından Kahire'deki Türk elçiliğine tebrik mektubu gönderilmiştir¹⁰⁰. Bir başka tebrik telgrafını Türk Kadın Birliği'ne Londra'dan Uluslararası Kadınlar Kongresi Reisi Karbetaşin çekmiştir: "*Siz Türk kadınlarına, siyasi haklarınızı kazandığınız için binbir tebrik...Kongrenizin uğurlu olması dileklerini sunarım.*"¹⁰¹ Bulgar Kadın Birliği azâlarından bir grup, Türk kadınının elde ettiği haklar nedeniyle Ankara'yı ziyaret edeceklerini bildirmişlerdir¹⁰². İsviçreli Profesör Malş Türk kadını ile Avrupa kadını arasında büyük bir fark kalmadığından bahisle Türk kadınının ticaret evlerinden laboratuvarlara, üniversitelerden adliyeye kadar pekçok görevi başarıyla yürüttüğünü söylemiştir¹⁰³.

96 Abidin Daver, "Türk Kadını Büyük Millet Meclisi'nde", **Cumhuriyet**, 8 Kanunuevvel 1934.

97 "Türk Kadınının Sayılavlığı", **Zaman**, 12 Şubat 1934.

98 "Türk Kadınının Zaferi Hariçte Derin Akisler Yaptı", **Cumhuriyet**, 25 Birincikanun 1934.

99 "Tanınmış Fransız Kadınları Paris Elçimizi Kutladılar", **Akşam**, 25 Kanunuevvel 1934. "Kadınımızın Mebusluğu", **Son Posta**, 25 Birincikanun 1935. "Fransız Kadınları Türk Kadınına Gıpta Ediyorlar", **Milliyet**, 25 Kanunuevvel 1934.

100 "Mısır Kadınlarının Tebriki", **Halkın Sesi**, 2 Şubat 1935.

101 "Sayılav Seçimi Gözetleme Kurumları Faaliyette", **Cumhuriyet**, 10 Birincikanun 1934.

102 "Bulgar Kadınının Türk Kadınına Merakı", **Halkın Sesi**, 15 Şubat 1935.

103 "Türk Kadınlığı İçin", **Son Posta**, 26 Birincikanun 1934. Cumhuriyet'in rejimine geçilmesi ile kadınların pekçok meslekte iş hayatına atıldıkları görülmektedir. İlk kadın avukat Süreyya Ağaoğlu, ilk kadın parti üyesi Afet İnan, ilk kadın dışçı Şaziye Yusuf, ilk kadın hükümet tabibi Dr. Müfide Kazım, ilk kadın dışişleri görevlisi Adile Maksudi (Ayda), ilk kadın yargıcımız Nezahat Güreli ve Beyhan Hanım'dır. Sami N. Özerdim, "Atatürk ve Kadın Hakları 3", **Kemalist Ülkü**, S. 206, Aralık 1985, s. 9. Ayrıca bkz. "İlk Kadın Hakimler", **Milliyet**, 29 Nisan 1930.

Kadın milletvekilleri hakkında söz alan erkek milletvekilleri genelde kadınların meclise girmesi ile daha şefkatli kanunlar çıkacağını söylemişlerdir. Kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmasına dair “*Bazı hisler, bazı sevinçler vardır ki bunları anlatmaya kelimeler kâfi gelmez. Bu kazanılan büyük hakkın karşısında içimizin sarsıntısı o kadar fazla, o kadar çoktur ki ben kelime bulamıyorum. Türk kadını her girdiği sahada muvaffak olmuştur. Bu işte de biricik ülkümüz meclis kürsüsünde de muvaffakiyet göstermek, memlekete yararlı olmaktır.*” diyerek görüşünü ortaya koyan İffet Halim Oruz, milletvekilliğinde de bir kadın ayrılığı gözetmediğini dile getirmiştir. Bu esnada bazı milletvekilleri siyasi hakkı alan kadının yurt müdafasında da vazife alması yönünde görüş bildirerek, bazı memleketlerde olduğu gibi kadın alayları teşkili ile kadınların geri ve sıhhi hizmetlerde görev almasının mümkün olacağını dile getirmişlerdir. Hükümetin böyle bir düşüncesinin olmadığı anlaşılmasına rağmen söz konusu bu düşünce basında tartışmaya açılmıştır¹⁰⁴. İffet Halim Oruz kadınların askere alınmaları hususunda olumlu görüş bildirmiştir. Türk kadınının hiç tereddütsüz asker olabileceğine inanlardan olduğunu söyleyen Oruz, ister geri hizmeti olsun ister ileri hizmeti olsun kadınların rahatlıkla vazife alacağını söylemiştir. Kadınlar Birliği umumi katibi Aliye Esad da kadınların seçme ve seçilme hakkının verilmesinden dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Askerlikle ilgili olarak ise “*Bize mebusluk hakkını verenler <<Asker olacaksınız!>> derlerse can ve gönülden <<Derhal!>> der ve vatan müdafaasına koşarız*” demiştir. Yine kadın hatiplerden Meliha Avni Sözen askerlikle ilgili olarak “*Şimdi askerlikten önce kadınlar için olacak birşey var: Mebusluk!..*” demiştir. Saadet Hüseyin ise askerliği kadınlar için uygun görmediğini “*Ben kadının askerlikten önce birçok vazifeler göreceğine kailim. Askerliği kadın için uygun bir vazife bulmuyorum*” diyerek ortaya koymuştur¹⁰⁵.

Cumhuriyet gazetesinin başlatmış olduğu “*Saylav Olsaydınız Ne Yapardınız*” anketine milletvekili adayları Bursa Burgaz köyü çiftçilerinden Hatice Çiftçi şu cevabı vermiştir: “*Kadın, insan varlığının âmili olmak itibariyle hiç şüphesiz ki insan için, insanın tekemmül etmesi için erkekten daha derin, daha yüksek, daha alâkalı düşünür ve görür. Zira; onun gayesi yetiştirmek, yetiştirdiğini görmek ve ondan istifade etmektir.*” Ankete İzmir’den cevap veren Şefika Hanım “*Saylav olursam mecliste ilk müdafaam yoksul yavrulara, muhtacı muavenet ailelere devlet bütçesinden yardım edilmesini temin etmek olurdu. Okuyamayacak kadar fakir*

104 “Kadınlar Asker Olacaklar mı?”, **Akşam**, 6 Kanunuevvel 1934.

105 “Kadınlarımızın Haklı Sevinci”, **Akşam**, 9 Kanunuevvel 1934.

yavrulara hiç olmazsa ilk tahsili verebilecek ilk yatı mektepleri açmak ve onları okutmak lazımdır” demiştir. Muallim Saadet Saadet Ögdül de ilkmekteplerin ıslahına çaba göstereceğini belirterek memlekette ilk tahsilini bitirmemiş hiçbir vatandaşın kalmamasının önemine değinmiştir¹⁰⁶. Söz konusu ankete katılan hukuk mezunu ve muallimlerden Saadet Zihni Sezer kadın milletvekillerinin daha ziyade hayır kurumlarına, kimsesizlere yardım etmesi yönündeki görüşlere karşı çıkarak hangi hususta çok faydalı olabilecekse o hususta gayret göstermesinin daha doğru olacağını söyleyerek “*Zaten kurultay kapısından girerken kadın ve erkek sözü yoktur artık!*” yorumunda bulunmuştur¹⁰⁷.

Kuzguncuk'ta Şükriye Unkınay ise farklı bir bakış açısıyla milletvekili olacak kadının kırkını geçmiş, tahsilini tamamlamış kadınlardan seçilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak her ikisinin de kadının asker olması fikrine sıcak baktığı görülmüştür¹⁰⁸. Dönemin basınında sıklıkla konu ile ilgili karikatürlere yer verilmiştir¹⁰⁹.

V. 1935 Genel Seçimleri

Yeni mebus seçimi hakkında meclisin verdiği karar Başvekaletten geçerek İçişleri Bakanlığı'na gelmiş ve bütün vilayetlere bildirilmiştir. Bunu takiben seçmen defterlerinin doldurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Saylav seçecek kadınların da kaydına başlanmıştır¹¹⁰. CHF genel katibi Recep Peker kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkı kazanması üzerine fırkaya yeni vazifeler düşüğünü belirtmiştir. Peker, seçim iki dereceli olunca ikinci seçmenler arasında kadınların da bulunması gerektiğinden hareketle, fırka nizamnamesi gereğince fırkanın dışından rey veren yurttaşların cezalandırılması gerektiğini hatırlatmıştır. Kadın yurttaşların biran önce fırkaya kayıtlarını yapturmaları gerektiğini belirten Peker, ikinci seçmen seçimi hatta bundan evvelki yoklama gelmeden ikinci seçmen olacak kadınların fırka üyesi sıfatı kazanması gerektiğinin önemi-

106 “Kadın Saylav Olursa”, **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1934.

107 Kadınlar Asker Olacaklar mı?”, **Akşam**, 6 Kanunuevvel 1934.

108 “Kadın Saylav Olursa”, **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1934.

109 “Kadınlar Mebus Olunca”, **Halkın Sesi**, 4 Birincikanun 1934. “Saylav Seçecek Kadınlar Sayılıyor”, **Son Posta**, 15 Birincikanun 1934.

110 “Saylav Seçimi Gözetleme Kurumları Faaliyette”, **Cumhuriyet**, 10 Birincikanun 1934. “Kadınlarımız Fırkaya Yazılmak İçin Kalabalık Müracaatlar Oluyor”, **Son Posta**, 17 Birincikanun 1934.

ne değinmiştir¹¹¹. Seçim yasasında yapılan değişiklik üzerine çalışmalar başlatılmış, seçim defterlerinin tamamlanması ve askıya asılmasının aciliyeti üzerinde durulmuştur¹¹². Vilayet ve belediyelerdeki seçim hazırlıkları nedeniyle defterlerin yetişmemesi söz konusu olduğundan şirketlerden, müesseselerden ve daktilo mekteplerinden daktilo alınmıştır¹¹³. İçişleri Bakanlığı'ndan gelen talimata göre 22 Aralık 1934 tarihi itibarıyla bütün vilayetlerde seçim defterleri asılmaya başlanmıştır. Defterler 15 gün asılı olarak duracak ve 5 Ocak 1935 Cumartesi günü indirilecektir. Bu müddet zarfında isimleri yazılı bulunmayanlar şubelere başvurarak isimlerini ilave ettirmeleri istenmiştir¹¹⁴. Kadınlar kendilerine verilen haklardan yararlanmak üzere Halk Fırkası'nın çeşitli şubelerine yazılmak için müracaat etmişlerdir. Fırka teşkilatı bu müracaatları kolaylaştırmış, fırka heyeti idareleri arasına kadın aza da almıştır¹¹⁵. CHF umumi reislik divanı Atatürk'ün başkanlığında 2 Şubat'ta Dolmabahçe'de toplanarak fırka mebus adaylarını tesbite başlamıştır¹¹⁶. Aday seçim sonuçları 4 Şubat'ta tamamlanarak¹¹⁷ 5 Şubat'ta bütün yurda ilan edilmiştir¹¹⁸.

Afyon	Mebrure Gönenç (Mersin Belediye üyesi)
Ankara	Satı Çırpan (Ankara Bitik Nahiyesi Kazanköy Muhtarı)
Antalya	Türkan Baştuğ (Antalya'da Lise Müdürü)
Balıkesir	Sabiha Gökçül (İzmir Kız Muallim Mektebi Müdürü)
Bursa	Şekibe İnel (İnegöl İsaviran'da Çiftçi)
Edirne	Dr. Fatma Şakir (Gureba Hastanesi İç Hastalıkları Mütchassısı)

111 "Fırka Bildirimi", **Halkın Sesi**, 13 Birincikanun 1934. "Mebus Seçimi", **Akşam**, 13 Kanunuevvel 1934.

112 "Seçme Hazırlığı", **Akşam**, 7 Kanunuevvel 1934

113 "Seçim Hazırlığı", **Akşam**, 14 Kanunuevvel 1934.

114 "İntihab Defterleri Dün Heryerde Askıya kondu", **Cumhuriyet**, 23 Birincikanun 1934.

115 "Fırkaya Yazılmak İçin Akın Akın Müracaat Ediyorlar", **Akşam**, 17 Kanunuevvel 1934."Kadınlarımız Fırkaya Giriyorlar", **Akşam**, 19 Kanunuevvel 1934.

116 "Saylav Namzed Listesi", **Halkın Sesi**, 2 Şubat 1935. Seçim öncesi muhtemel kadın milletvekili adaylarının tahmini için bkz. "Seçim Hazırlığı", **Akşam**, 10 Kanunuevvel 1934. "Kuvvetle Söylenen İsimler", **Akşam**, 23 Kanunuevvel 1934.

117 "Atatürk ve Saylav Namzetleri", **Halkın Sesi**, 5 Birincikanun 1934.

118 "Fırka Saylav Namzedleri Listesi Dün Neşredildi", **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1924. Kadın milletvekili adayları hakkında bilgi için bkz. "Saylavlığa Namzetlikleri Konulan Bayanların Tercüme Halleri", **Zaman**, 6 Şubat 1935.

Erzurum	Nakiye Elgün (İstanbul Şehir Meclisi Üyesi)
İstanbul	Fakihe Öymen (Bursa Kız Lisesi Müdürü)
İzmir	Benal Nevzad (CHF Vilayet İdare Meclisi Üyesi)
Kayseri	Ferruh Güpgüp (Kayseri Belediye Üyesi)
Konya	Bediz Aydilek (Bolu Belediye Üyesi)
Malatya	Mihri Pektaş (Türkçe Muallimi)
Samsun	Meliha Ulaş (Samsun Lisesi Muallimlerinden)
Seyhan	Esmâ Nayman (Adana Belediye Üyesi)
Sivas	Sabiha Görkey (Tokat Ortaokul Muallimi)
Trabzon	Seniha Hizal (Eski Maarif Umum Müfettişi ve Yeni Türkiye Mektebi Müdürü)
Diyarbakır	Huriye Baha Öniz (Pedagoji Muallimi) ¹¹⁹

İstanbul'da seçim günü, 1908'den beri İstanbul mebuslarının seçildiği tarihi rey sandığı sabah saat 8'de çiçeklerle ve Türk bayraklarıyla süslenmiş bir kamyona konularak Cumhuriyet abidesinin önüne götürülmüştür¹²⁰. Burada Vali Muhiddin Üstündağ'ın abideye çelenk koymasına müteakiben şehir meclisi azasından ve mebus adaylarından Nakiye Hanım ve yine şehir meclisi azasından Refik Ahmed Sevengil kürsüye çıkarak bir konuşma yapmıştır. Bundan sonra İstiklal Marşı söylenmiş ve alay Taksim Meydanı'ndan hareket etmiştir. Konvoy halinde İstiklal Caddesi'nden geçen alay çevredeki halk tarafından şiddetle alkışlanmış ve evlerin pencerelerinden konfetiler, serpantiler atılmıştır. Üniversiteye getirilen oy sandığı saat 11'de Vali, Belediye Reisi, Teftiş Heyeti Reisi tarafından açılarak teftiş heyeti tarafından mühürlenmiştir. İlk reyî fırka umumi katibi Recep Peker ve eşi kullanmıştır¹²¹. Yine Türk Ermeniler Laik İdare Heyeti Vahan Sürenyan'ın reisliği altında bir toplantı yapılarak mebusluk seçimi dolayısıyla yapılacak merasime ve sandık alayına Türk Ermenilerinin de katılmasına karar verilmiştir. Laik İdare Heyeti Türk Ermenilerine hitaben yayınladığı beyanna-

119 "Fırka Sayılab Namzedleri Listesi Dün Neşredildi", **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1934. Kadın milletvekilleri hakkında geniş bilgi için bkz. **Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadınlarımız...**, s. 162-179.

120 "Seçim İstanbul'da Büyük Merasimle Kutlandı", **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1935. "Sayılab Seçimi Bu Sabah Başladı", **Son Posta**, 8 Şubat 1935. "Bu Sabah Onbirde Reylerin Atılmasına Başlandı", **Akşam**, 8 Şubat 1934.

121 "Fırka Namzedleri Her Tarafta İttifakla Sayılab Seçildiler", **Akşam**, 9 Şubat 1935.

mede “*Türk vatandaşı sıfatıyla Türk Ermenilerinin son müntehibi sani seçimine kendiliklerinden iştirak ettikleri görülmüştür. Saylav namzedleri arasında gayrimüslim namzedlerin mevcudiyeti bu sevincimizi bir kat daha artırmıştır.*” Bu tebliğin yayınlanması üzerine merasime iştirak etmek için hazırlıklara başlanmış ve yanı sıra bütün Ermeni mektepleri ve müesseseleri bayraklarla süslenerek aydınlatması yapılmıştır¹²². 8 Şubat 1935 Cuma günü memleketin her tarafında yapılan milletvekili seçimi aynı gün tamamlanmış ve 17 kadın milletvekili meclise girmiştir¹²³. 1936 yılında yapılan ara seçimlerde Hatice Özgener’in Çankırı’da milletvekili seçilmesiyle meclisteki kadın milletvekili sayısı 18’e yükselmiştir¹²⁴.

122 “İkinci Seçiciler Bugün Yurdun Hr Yanında Saylav Seçecekler”, **Cumhuriyet**, 8 Şubat 1935.

123 “Fırka Adayları Her Tarafıta İttifakla Saylav Seçildiler”, **Akşam**, 9 Şubat 1935. “Dün Yurtta Saylav Seçimi Bitti”, **Halkın Sesi**, 9 Şubat 1935.

124 Kaplan, **a.g.e.**, s.201.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemiyle birlikte kadınların toplum içindeki statüleri sorgulanmaya başlanmıştır. Eğitim hayatından mahrum bırakılan kadınlar ile toplumun geri kalmışlığı arasında bir ilişkilendirme yapılarak gelecek nesilleri yetiştirecek olan kadınların hak ettiği itibarı alması için mücadele başlatılmıştır. Kadınların erkeklerle eşit yaşam seviyesine ulaşması adına daha çok basın yoluyla yürütülen mücadele II. Meşrutiyet yıllarında da devam ettirilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile konunun zaman zaman meclis gündemine taşındığı görülmüş olmakla beraber 1927 yılı seçimleri öncesinde Kadın Birliği'nin seçimlere iştirak etme düşüncesini paylaşması tartışmayı çok daha alevlendirmiştir. O gün için anayasada ve seçim kanununda değişiklik yapılması gerektiği ve bunun için de geç kalındığı belirtilerek konuya açıklık getirilmişse de gerçekte bu hakların verilmeye başlanması için en doğru zaman olarak 1930 yılının uygun görüldüğü anlaşılmaktadır.

1930 yılında kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı, 1933 yılında muhtar seçme ve seçilme, 1934 yılında da milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Türk kadınına verilen bu hakların zamanlamasına ilişkin farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan ilkinde göre söz konusu haklar, tek parti diktatoryasına dönüşen Almanya örneği karşısında Türkiye'nin demokrasi yolunda ilerlediğine kanıt olarak gösterilmek için verilmiştir¹²⁵. İkinci görüşe göre; bu haklar Kemalist reformların devamlılığını teşkil etmektedir. Üçüncü görüşe göre ise bu haklar parti-devlet bütünleşmesi çerçevesi içinde kadın nüfusun ulusal siyasete dahil edilmesi anlayışı içinde verilmiştir¹²⁶. Basında yer alan yazı ve haberlerde bu hakların verilmiş nedeninden ziyade Türk kadınlığı için önemine vurgu yapılmıştır. Ayrıca diğer ülkelerdeki kadınlara siyasi hakların verilmiş süreci ile karşılaştırma yapılarak Türk kadınının söz konusu hakları çok kısa zaman içinde almış olduğuna işaret edilmiş ve daha ziyade Türk kadınının bundan duyduğu memnuniyete değinilmiştir. Zira kazanılan siyasi haklar üzerine Türk kadını büyük sevinç yaşamıştır. 1930 ve 1933 yıllarında İstanbul'da Kadın Birliği önderliğinde iki büyük miting düzenlenmiştir.

125 Şirin Tekeli, **Kadınlar ve Siyasal ve Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul 1982, s. 215-217.

126 Ayşen Doyran, "1934'te Basındaki Tartışmalar Kadınlar, Kadınlar Milletvekili Seçilirken...", **Toplumsal Tarih**, S. 39, Mart 1997, s. 27-28.

Ankara, İzmir, Adana gibi büyük şehirlerde halkevlerinde yapılan toplantılarda kadınlar, siyasi hakları kazanmanın mutluluğunu söylemeleriyle olduğu kadar Atatürk'e ve TBMM'ye çektikleri teşekkür telgraflarıyla da göstermeye çalışmışlardır. Yurdun dört bir tarafında âdeta bir bayram havası yaşanmıştır. Tüm bu gelişmeler aslında Türk kadınının, verilen hakları fazlasıyla sahiplendiğini göstermesi açısından önemlidir.

Bu süreçte kadınların milletvekilliği hakkını kazanmasına ilişkin çeşitli yorumlar da basına yansımıştır. Çoğunluk Türk kadınının bu görevi layıkıyla yerine getireceğine şüphesiz inanmakta ise de farklı düşünenlerde yok değildir. Bunlardan bazıları Türk kadınının erkeğine mahkum olduğunu söyleyerek verilen haklara karşı çıkarken bazıları da bu hakların kadını erkekleştireceğini söyleyerek olumsuz görüş bildirmiştir. Kadın milletvekillerinin daha çok şefkatli kanunlar çıkarmak hususunda rolleri olacağını söyleyenler ise kadının meclisteki rolünü bir nevi sınırlandırmıştır. Bu tartışmalar arasında yapılan seçimlerde 18 milletvekili kadının mecliste yerini alması hem Türk kadınının hak ettiği itibarı kazanması adına, hem de Türk kadınına bakış açısının değişmesi adına oldukça çarpıcı bir gelişme olarak tarihteki yerini almıştır.

Ne var ki, Türkiye adına çok önemli olan bu tarihi gelişme aynı heyecan ve başarı ile günümüze dek sürdürülememiştir. Oysaki Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildiği tarihte, henüz pek çok dünya devletindeki kadınların bu haklara sahip olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle Türkiye'de kadının siyasete katılımı noktasında günümüzdeki beklentilerin yüksek olması çok şaşırtıcı olmasa gerektir.

(1935-2011) TBMM'de Kadın Milletvekilleri¹²⁷

Seçim Yılı	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı (%)
1935	399	18	4,5
1939	429	16	3,7
1943	455	16	3,5
1946	465	9	1,9
1950	487	3	0,6
1954	541	4	0,7
1957	610	8	1,3
1961	450	3	0,7
1965	450	8	1,8
1969	450	5	1,1
1973	450	6	1,3
1977	450	4	0,9
1983	399	12	3,0
1987	450	6	1,3
1991	450	8	1,8
1995	550	13	2,4
1999	550	23	4,2
2002	550	24	4,4
2007	550	50	9,1
2011	550	79	14,4

Yukarıdaki verilerde görüldüğü üzere son yıllarda TBMM'de kadın milletvekili sayısında belirgin bir artış söz konusudur. Ancak bu artışın istenilen oranın çok altında kaldığı diğer devletlerle yapılacak bir karşılaştırma ile ortaya çıkacaktır. 2013 yılı itibarıyla diğer devletlerden bazılarında kadın milletvekili sayısının tüm milletvekillerine oranı şöyledir:

İsveç	%44.7	İtalya	%31.4
Finlandiya	%42.5	Fransa	%26.7
Norveç	%39.6	Bulgaristan	%24.6
Almanya	%36.3	Çin	%24.4
İspanya	%36.0	Yunanistan	%21.0

127 Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, TÜİK Yayınları, Ankara 2012, s. 5.

Türkiye, Haziran 2011 seçim sonuçlarına göre %14.4'lük kadın milletvekili oranı ile ülke sıralamasında 93. sırada bulunmaktadır¹²⁸. Üzerinde durulması gereken diğer bir önemli husus ise kadınların siyasi karar alma mekanizması içerisinde çok sınırlı olan faaliyet alanlarının genişletilmesi gerektiğidir. Bu bakımdan hedeflenen noktaya ulaşmak adına kadınların meclisteki yerinin hem sayı itibariyle artırılması hem de karar organları içerisinde etkinliklerinin artırılmasıyla mümkün olacağı hatırdan çıkarılmamalı ve bu yönde yapılan çalışmalar büyük bir gayret ve inançla sürdürülmelidir.

---

128 <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm/> 17.11.2013.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

BCA, Fon Kodu: 490.1, Yer No: 2.9.15.

TBMM ZC., D.1, C.28, İ.4, 17. İçtima (3.4.1339/ 3.4.1923)

TBMM ZC., D.2, C.7-1, İ.2, 13. İçtima (16.3.1340/ 16.3.1924)

TBMM ZC., D.2, C.33, İ.IV, 79. İnikat (21.6. 1927)

TBMM ZC., D.3, C.17, İ.3, 37. İnikat (20.3.1930)

TBMM ZC., D.3, C.18, İ.3, 43. İnikat (3.4.1930)

TBMM ZC., D.4, C.17, İ.2, 76.İnikat (26.10.1933)

TBMM ZC., D.4, C.25, İ.4, 12. İnikat (5.12.1934)

TBMM ZC., D.4, C.25, İ.4, 13. İnikat (6.12.1934)

Düstur, 3.Tertip, C.16, Başvekalet Matbaası, Ankara 1935.

Gazeteler

Akşam, (1933, 1934, 1935)

Cumhuriyet, (1930, 1933, 1934, 1935)

Hâkimiyet-i Milliye, (1924)

Halkın Sesi, (1934, 1935)

Milliyet, (1930, 1934, 1935)

Son Posta, (1933, 1934, 1935)

Vakit, (1930, 1933)

Yeni Asır, (1934)

Zaman, (1934, 19

Kitap ve Makaleler

AĞAOĞLU, Ahmet, “Türk Kadınına Verilen Seçme ve Seçilme Hakkı”,
Cumhuriyet, 6 Birincikanun 1934, s. 9.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara
2006.

ATEŞ, Sami, “Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Zaman İçindeki Yeri”,
Kemalist Atılım, Eylül-Ekim 1986, Yıl.4, S 38-39, s. 24-30.

AYHAN, Fatma, “Afet İnan (1908-1985)”, **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Atatürk Dönemi (1920-1938)**, C 1, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2009, s. 411-413.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, (Yay. Kurulu: Hasan Ersel ve diğ-
erleri), C 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

ÇOLAK, Güldane-Lale Uçan, **II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Basında Kadın Öncüler**, Heyamola Yayınları, İstanbul 2008.

DAVER, Abidin, “Türk Kadını Büyük Millet Meclisi’nde”, **Cumhuriyet**, 8 Birincikanun 1934, s. 1-2.

DAVER, Abidin, “Türk Kadını Sevin ve Kıvanç Duy”, **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1935, s. 1.

DOĞRAMACI, Emel, **Türkiye’de Kadın Hakları**, 1982.

DOMANIÇ, Hayri, **Yaradılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları**, İstanbul 2007.

DOYRAN, Ayşen, “1934’te Basındaki Tartışmalar Kadınlar, Kadınlar Milletvekili Seçilirken...”, **Toplumsal Tarih**, S 39, Mart 1997, s. 27-34.

ERGUN, Perihan, **Cumhuriyet Aydınlanmasında Öncü Kadınlarımız**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998.

FEYZİOĞLU, Turhan, “Atatürk ve Kadın Hakları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 2, S 6’dan ayrı basım, Temmuz 1986, s. 585-601.

GÖÇERİ, Nebahat, **Kadın Hareketi Tarihi**, Sivas 2010.

GÖKSEL, Burhan, “Atatürk ve Kadın Hakları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 1, S 1, Kasım 1984, s. 213-235.

HAS-ER, Melin, **Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Kahramanlar**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

IPU Web Sayfası, <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm/17.11.2013>.

KAPLAN, Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1998.

KURNAZ, Şefika, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, TÜİK Yayınları, Ankara 2012.

Milli Mücadele’de ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kadınlarımız, T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Ankara 1998.

ÖNEN, Nurettin, “Kadın Hakları Türkiye’de Daha Önce Verildi”, **Atatürk Türkiye’si**, S 39-40, Ağustos-Eylül 1977, s. 13-15.

ÖZERDİM, Sami N., “Atatürk ve Kadın Hakları 1”, **Kemalist Ülkü**, S 204, Ekim 1985, s. 15-16.

ÖZERDİM, Sami N., “Atatürk ve Kadın Hakları 2”, **Kemalist Ülkü**, Özel Sayı, Kasım 1985, s. 16-18.

ÖZERDİM, Sami N., “Atatürk ve Kadın Hakları 3”, **Kemalist Ülkü**, S 206, Aralık 1985, s. 9-10.

ŞIVGIN, Hale, “Atatürk ve Türk Kadın Hakları”, **Erdem**, C 11, S 31, Mayıs 1999, s. 245-258.

Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, (Editör: Murat Yalçın), C I-II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

TAŞKIRAN, Tezer, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları**, Başbakanlık Basımevi, 1973.

TEKELİ, Şirin, **Kadınlar ve Siyasal ve Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul 1982.

Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM, I. Dönem (1919-1923), III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları.

Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem (1923-1927), III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları.

Türk Parlamento Tarihi, TBMM IV. Dönem 1931-1935, II. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları.

Türkiye Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009, (Haz. Semra Gökçimen ve diğerleri), Ankara 2009.

ÜNEN, Nurettin, “Kadın Hakları Türkiye’de Daha Önce Verildi”, **Atatürk Türkiye’si**, S 39-40, Ağustos-Eylül 1977, s. 13-15.

YUNUS NADİ, “Kadınların İntihap Hakkı”, **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930, s. 1.

EK-1¹²⁹DEVLET ANKİTLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
KOMMUNİKASYON BÖLÜMÜİNTİHABI MEB'USAN KANUNUNUN BAZI MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİNE
VE KANUNBİR MADDE İLAVESİNE DAİR KANUN

Kanun № : 2598

Kabul tarihi : 5/12/934

Madde 1.- İntihabi meb'usan kanununun maddel ikinci maddesi esasında olduğu gibi değiştirilmiştir :

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Üyeleri Türkiye devleti halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere seçilir . Bir intihap dairesinin nüfusu kırk binden aşağı olsa dahi her halde bir MEB'US seçmeğe hakkı olacağı gibi nüfusun kırk binden yukarısı için aşağıdaki gibi muamele yapılır :

Elli beş bine kadar bir , elli beş bin birden doksan beş bine kadar iki , doksan beş bin birden yüz otuz beş bine kadar üç , yüz otuz beş bin birden yüz yetmiş beş bine kadar dört meb'us seçilecek ve bu miktardan ziyadesi bu yolda artırılacaktır .

Madde 2.- İntihabi meb'usan kanununun 5, 11, 16, 23, 58 inci maddelerindeki 18 yaşını bitirenler kaydı 22 yaşını bitirenler şeklinde değiştirilmiş ve bu maddelerdeki (Zükrü) kaydı kaldırılarak yerine kadın , erkek konulmuştur .

Madde 3.- Rey verenlerden , rey verirken hüviyet ve şahsiyetleri belli olmayanların rey kabul olunmaz .

Madde 4.- Bu kanun hükümleri neşri tarihinden başlar .

Madde 5.- Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri heyeti memurdur .

TEŞKİLATI ESASİYE KANUNUNUN 10 VE 11 İNCİ
MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDA
KANUN

Kanun № : 2599

Kabul tarihi : 5.12.934

Madde 1.- Teşkilatı esasıye kanununun onuncu ve onbirinci maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

Madde 10.- Yirmi iki yaşını bitiren kadın , erkek her türk MEB'US seçmek hakkını haizdir .

Madde 11.- Otuz yaşını bitiren kadın , erkek her türk MEB'US seçilebilir .

Madde 2.- Bu kanun neşri tarihinden müteberdir .

490	01			2	9	15
-----	----	--	--	---	---	----

2

EK-2

Ek-2-1¹³⁰

Ek-2-2¹³¹

Kadın Birliğinin daveti

Türk kadını!
Büyük Atatürk Yüce Önder Türk kadınının hakkını verdi. Sayılab seçmek ve seçilmek Büyük Ulus Kurultayınca kabul edildi.

Türk kadını unutma ki Türk içti -
mai hayatının temelisin. Buna İstiklâl
savaşının kara günlerinde sırtında ce-
pane taşıyarak kara sapanla toprak
kazıyarak eriştin.

Hız alan inkılâbda aldığın yerle
kendi mevkiini kendin kurdun. Lâ -
yık olduğun siyasi hak sana veril -
miştir. Bu mes'ud günü bugün hep
beraber kutuluyacağız. Saat 10 da
Beyazıt Cumhuriyet meydanına gel.

Türk Kadın Birliği

Kadın Birliğinin beyannamesi

Türk kadını;
Cumhuriyet hükümetimizin in-
kişaf ettirdiği kadınlık bugün bir
zafer kazanmıştır. Şimdiye kadar
yurdunun bütün felâket ve acı za-
manlarında erkeğine yardım eden,
tarlalarda, güneş karşısında kav-
rulan, harp cephesinde sırtına ya-
ralar açarak siperden sipere koşan
bu fedakâr Türk kadını dünkü ih-
mal ve nisyan felâketinden kurtul-
mağa ve siyasi haklara da tam bir
vatandaş gibi iştirake hak kazan-
dığını göstermek fırsatını bulmuş-
tur.

*Türk Kadın Birliği bu kanaatle
siz hemşirelerinden cesaret ve il-
ham alarak mücadelesinde de-
vam etmiş ve ilk muvaffakiyeti o-
lan belediyede intihap etmek ve e-
dilmek hakkını almıştır. Kadın za-
ferinin ve kadın hakkının tarihe
geçtiği bu ilk nümeyiş ve tes'itte
her Türk kadınının bulunamk hak-
kıdır.*

*Bu nümeyişi tes'it için bütün
Türk kadınlığının ve kız mekteple-
rinin iştirakile büyük bir alay ter-
tip edilecektir.*

*Şehremaneti, Halk Fırkası ve
Birlik merkezi önünde nutuklar i-
rat edilecek, Taksim'deki Gazi a-
bidesine bir çelenk vazedilecektir.*

*Memleketini seven ve hakkına
hürmet etmeği bilen her Türk ka-
dını 11 nisan cuma günü saat 9 da
Sultanahmet meydanına gelmeli-
dir.*

Türk kadını;
*Bu hak senin, bu şeref senin, bu
zafer senindir.*

Kadın Birliği

130 "Kadın Birliğinin Daveti", **Cumhuriyet**, 7 Birincikanun 1934.

131 "Kadın Birliğinin Beyannamesi", **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1930.

